

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE
YARATICI KİŞİLİK İLE BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : Psikoloji
Enstitü Bilim Dalı : Psikoloji

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ASLAN

Şubat 2019

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

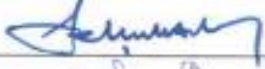

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE YARATICI KİŞİLİK İLE BEŞ
FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat YILMAZ

Enstitü Anabilimdalı Dalı : Psikoloji
Enstitü Bilim Dalı : Psikoloji

“Bu tez 15.02.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Arslan	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Bando	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Serap Çelikkale	Basarılı	

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Lise Öğrencilerinde Yaratıcı Kişilik İle Beş Faktör Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler’ adlı çalışmamda, bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Murat YILMAZ

15.02.2019

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılmaya başlanmasında ve tamamlanmasında en büyük rolü üstlenen ve bana yol gösteren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Aslan'a katkı, emek ve yardımseverliği için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Dr. Öğr. Üyesi Ruhi Konak'a bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olduğunu hissettirdiği, desteğini ve katkılarını hiçbir zaman esirgemediği için adını anmayı vesile kılarak minnet ve teşekkürümü sunarım. Her birini tek tek saymamın mümkün olmadığı, tezimin yazılmasında ve tamamlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve katkılarını sunan herkese teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak yaşamımı kolaylaştıran, hayatı ve eksik yönlerimi tanımama yardımcı olan eşime ve aileme şükranlarımı sunarım.

Murat YILMAZ

15.02.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLOLAR LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu.....	1
Araştırmanın Hipotezi.....	1
Alt Problemler.....	1
Araştırmanın Amacı.....	2
Araştırmanın Önemi.....	2
Araştırmanın Yöntemi.....	3
Araştırmanın Varsayımı.....	3
Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	3
Tanımlar.....	3
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1.Kişilik Kavramı	4
1.2.Kişilik Özellikleri	8
1.2.1.Ayırıcı Özellik Kuramı.....	10
1.2.2. Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı.....	11
1.2.3. Biyoloji Temelli Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı.....	14
1.2.4. Beş Faktör Kişilik Özelliği (5FKÖ).....	16
1.2.4.1.Dışa Dönüklük-İçer Dönüklük.....	18
1.2.4.2.Duygusal Denge-Nevrotiklik.....	19
1.2.4.3.Deneyime Açıklık-Gelenekçilik.....	20

1.2.4.4.Uyumluluk-Kendine Odaklık.....	21
1.2.4.5.Öz Denetim-Dürtüsellik.....	22
1.3. Kuramsal Yaklaşımlar.....	23
1.3.1. Psikodinamik Kuramlar.....	23
1.3.2. Davranışçı ve Bilişsel Kuramlar.....	25
1.3.3. Araştırma Odaklı Kuramlar.....	27
1.3.4. İnsancıl / Varoluşçu Kuramlar.....	29
1.4.Yaratıcılık.....	30
1.4.1.Yaratıcılık kavramı.....	30
1.4.2.Yaratıcı Kişilik Özellikleri.....	32
1.4.3. Yaratıcılık İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	34
BÖLÜM 2: YÖNTEM	40
2.1. Araştırma Modeli.....	40
2.2. Evren ve Örneklem	40
2.3.Veri Toplama Araçları	40
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	40
2.3.2. Beş Faktör Kişilik Ölçeği (5FKÖ).....	40
2.3.3. Yaratıcılık Ölçeği.....	41
2.4. Verilerin Analizi.....	42
BÖLÜM 3: BULGULAR.....	43
3.1. Betimleyici İstatistikler.....	43
3.2. Korelasyon Analizi Bulguları.....	47
3.3. Gruplar Arası Karşılaştırmalar.....	48
3.3.1. Öğrencilerin Ailedeki Çocuk Sıralamasına Göre Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	48
3.3.2. Toplumsal Gruplara Üye Olanlarla Üye Olmayanların Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	49

3.3.3. Yaşadıkları Konut Tipine Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	50
3.3.4. Kitap Okuma Tutumuna Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	51
3.3.5. Bulmaca Çözme Tutumuna Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	51
3.3.6. Seyahat Yapma Tutumuna Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	52
3.3.7. Sayısal Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	53
3.3.8. Sözel Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	53
3.3.9. Eşit Ağırlık Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	54
3.3.10. Erkek Öğrencilerle Kız Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	55
3.3.11. Lise 1. Sınıfta Okuyan Öğrencilerle 4. Sınıfta Okuyan Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması.....	56
3.3.12. Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması	57
3.3.13. Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	58
BÖLÜM 4: SONUÇ VE TARTIŞMA.....	59
ÖNERİLER.....	65
KAYNAKÇA.....	66
EKLER.....	77
ÖZGEÇMİŞ.....	85

KISALTMALAR

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

DA : Dağılım Aralığı

KW : Kruskal Wallis Testi

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

TDK : Türk Dil Kurumu

TPB : Türk Psikoloji Bülteni

16PF : 16 Personality Factor Questionnaire (16 Faktör Kişilik Envanteri)

5FKK : Beş Faktör Kişilik Kuramı

5FKÖ : Beş Faktör Kişilik Özellikleri

DSM : The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

(Psikoloji Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı)

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

akt. : Aktaran

yy. : Yüz Yıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1	: Raymond B. Cattell'in (1905-1998) Faktör Çözümlemeli Özellik Kuramı..	13
Tablo 2	: Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine göre dağılımı	43
Tablo 3	: Öğrenci Ebeveynlerinin Öğrenim Durumlarının Dağılımı	44
Tablo 4	: Öğrencilerin Sosyal Gruplara Üyelik Durumu ve Kendilerini Mutlu Hissettikleri Ortamların Dağılımı	45
Tablo 5	: Öğrencilerin Bazı Etkinlikler Hakkındaki Tutumlarına Göre Dağılımı...46	
Tablo 6	: Öğrencilerin Bazı Sosyodemografik Özellikleri İle Bağımlı Değişkenler Arasındaki Korelasyonların Dağılımı	47
Tablo 7	: Öğrencilerin Ailedeki Çocuk Sıralamasına Göre Bağımlı Değişken Düzeyleri Karşılaştırılması	48
Tablo 8	: Öğrencilerin Sosyal Gruplara Üye Olma Durumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması	49
Tablo 9	: Öğrencilerin yaşadıkları konut tipine göre bağımlı değişken düzeyleri karşılaştırılması.....	50
Tablo 10	: Öğrencilerin Kitap Okuma Tutumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	51
Tablo 11	: Öğrencilerin Bulmaca Çözme Tutumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	51
Tablo 12	: Öğrencilerin Seyahat Yapma Tutumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	52
Tablo 13	: Öğrencilerin Sayısal Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	53

Tablo 14	: Öğrencilerin Sözel Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	54
Tablo 15	: Öğrencilerin Eşit Ağırlık Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	54
Tablo 16	: Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	55
Tablo 17	: Lise 1. Sınıfta Okuyan Öğrencilerle 4. Sınıfta Okuyan Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	56
Tablo 18	: Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	57
Tablo 19	: Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dışadönüklük Boyutunun Yapısı	15
Şekil 2: Nevrotizm Boyutunun Yapısı	15
Şekil 3: Psikotizm Boyutunun Yapısı	16
Şekil 4: Beş Faktör Kuramına Göre Kişilik Sisteminin İşleyişi	17

Tezin Başlığı: Lise Öğrencilerinde Yaratıcı Kişilik İle Beş Faktör Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler	
Tezin yazarı : Murat YILMAZ	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ASLAN
Kabul Tarihi : 15.02.2019	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 76(tez) + 9(ek)
Anabilim dalı : Psikoloji	Bilim dalı: Psikoloji
<p>Bu çalışmanın amacı kişiliğin yaratıcılık ile ilişkisinin olup olmadığı; eğer varsa nasıl bir ilişkisinin olduğunu incelemektir. Bu çalışmanın ilk bölümünde kişilik ve yaratıcılıkla ilgili literatür taraması yapılmış; kişilik bilimcilerin ve kuramcılarının görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya İstanbul ili, Eyüpsultan ve Esenyurt İlçelerinde Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi olmak üzere 4 farklı lisede öğrenim gören 235 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak kişilik ve yaratıcılık alanlarında Türkçeye uyarlanmış, geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş Beş Faktör Kişilik Ölçeği kısa formu ve Yaratıcılık Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen toplam 228 anket formu SPSS programıyla analiz edilmiştir.</p> <p>Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Yaratıcı Kişilik Özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmiş, sosyodemografik bilgiler temelinde oluşturulan gruplar arasında bağımlı değişken düzeyleri bakımından farklılık olup olmadığı araştırılmış, ele alınan değişkenlerin Yaratıcı Kişilik Özelliklerini yordayıp yordamadığı değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet, anne öğrenim durumu, kardeş sıralaması, kitap okuma, seyahat etme, bulmaca çözme, sayısal, sözel ve eşit ağırlık alanlarını sevme durumu ile 5FKÖ alt boyutları ve yaratıcılık ölçeği puanları arasında olumlu yönde ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca sınıf düzeyi, konut tipi, baba öğrenim düzeyi, aylık gelir, kardeş sayısı, samimi arkadaş sayısı, sosyal gruplara üye olma gibi değişkenlerle ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Elde edilen bulgular alan yazınla karşılaştırılmış ve tartışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kişilik Özellikleri, Beş Faktör Kişilik Özelliği, Yaratıcılık, Yaratıcı Kişilik Özelliği	

Title of The Thesis: Relationships Between Features Of Creative Pesonality and Five Factor Personality in High School Students	
Author : Murat YILMAZ	Supervisor: Asst. Prof. Selçuk ASLAN
Date: 15.02.2019	Page Number: ix (pre page) + 76 (main body) +9(app).
Department: Psychology	Subfield : Psychology
<p>The aim of this study is to analyse whether personality is related to creativity; if so what kind of relationship there is. In the first part of this study literature scanning on personality and creativity was conducted; the views of the scholars and the theoreticians were included. 235 students who were studying in 4 different high schools such as Vocational High School, Anatolian High School and Imam Hatip High School in Eyüpsultan and Esenyurt provinces in İstanbul took part in the research. The five-factor Personality Scale short form and creativity scale in Turkish language, whose validity and reliability were tested, were used in the field of personality and creativity as a data collection tool. A total of 228 questionnaires were analyzed by SPSS program.</p> <p>The relationship between the five-factor personality traits and creative personality traits was investigated and it was evaluated whether there was a difference in the dependent variable levels between the groups formed on the basis of socio-demographic information. As a result of the study, there were positive and meaningful relationships between sex, mother education status, sibling ranking, book reading, traveling, puzzle solving, liking of numerical, verbal and equal weight areas and 5FPS sub-dimensions and creativity scale scores. In addition, no significant relationship was found between the variables such as grade level, housing type, father's level of education, monthly income, number of siblings, number of friendly friends, membership of social groups, and scale scores. The findings were compared and discussed with the literature.</p>	
Key Words: Personality Features, Five Factor Personality, Creativity, Creative Personality Features	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Kişilik özellikleri, bireyi diğer insanlardan ayıran unsurlardır. Bu bağlamda araştırmamızın içeriğinde kişilik, kişilik özellikleri, yaratıcılık ve yaratıcı kişilik özellikleri kavramları incelenmiş ve gerekli literatür taraması yapılmıştır. Beş faktör kişilik özelliklerini ölçen kişilik ölçeği ve yaratıcı kişilik özelliklerini ölçen ölçeklerle lise öğrencilerinden veri toplanmıştır. Bu anketin sonuçları analiz edilip çıkan sonuç tezin son bölümünde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Hipotezi

Bu çalışma oluşturulurken ‘Yaratıcı Kişilik Özellikleri ile Beş Faktör Kişilik Özellikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?’ sorusundan yola çıkılarak hipotezler oluşturulmuştur.

Alt Problemler

- 1- Ele alınan sosyodemografik değişkenler (cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim seviyesi, ailenin aylık geliri, kardeş sayısı, samimi arkadaş sayısı, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, sosyal grup üyeliği, yaşadığı çevre, kendini mutlu hissettiği yer, seyahat, kitap okuma ve bulmaca çözmekten hoşlanma durumu ve sayısal, sözel ve eşit ağırlık alanlarını sevme düzeyi) ile bağımlı değişkenler ve alt boyutları (Yaratıcı Kişilik Özellikleri, Beş Faktör Kişilik Özellikleri) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2- Bağımlı değişkenler ve bu değişkenlerin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3- Erkek ve Kız Öğrenciler bağımlı değişken düzeyleri bakımından farklılaşmakta mıdır?
- 4- Lise 1. sınıfta okuyan öğrencilerle lise 4. Sınıfta okuyan öğrenciler bağımlı değişken düzeyleri bakımından farklılaşmakta mıdır?

5- Öğrencilerin bağımlı değişken düzeyleri anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

6- Toplumsal gruplara üye olan öğrencilerle üye olmayan öğrencilerin bağımlı değişken düzeyleri karşılaştırıldığında anlamlı bir fark var mıdır?

7- Oturulan konut tipi temelinde oluşturulan gruplar (gecekondu, apartman, site) bağımlı değişken düzeyleri bakımından farklılaşmakta mıdır?

8- Ders dışında kitap okuyanlarla okumayanlar, bulmaca çözmekten hoşlananlarla hoşlanmayanlar, seyahat yapmaktan hoşlananlarla hoşlanmayanlar, sayısal, sözel ve eşit ağırlıklı alanlardan hoşlananlarla hoşlanmayan bağımlı değişken düzeyleri bakımından farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinde Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve alt boyutları (Öz Denetim / Gelişime Açıklık / Yumuşak Başlılık / Dışa Dönüklük / Duygusal Denge) ile Yaratıcı Kişilik Özellikleri ve alt boyutları (Amaç Yönelimlilik / İçsel Motivasyon / Kendine Güven / Risk Alma) arasındaki ilişkileri belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Yaratıcı Kişilik Özellikleri arasındaki ilişkiler incelenecek, sosyodemografik bilgiler temelinde oluşturulan gruplar arasında bağımlı değişken düzeyleri bakımından anlamlı farklılık olup olmadığı araştırılacaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, alan yazında farklı örneklem gruplarda çalışılmış olan Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Yaratıcı Kişilik Özellikleri ilişkisinin lise öğrencileri örneğinde incelenmesi bakımından önemlidir. İlgili literatür incelendiğinde bu iki özellik arasındaki ilişkinin doğrudan incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışmadaki asıl amaç yaratıcılık ve kişilik arasında bir bağın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu araştırmanın sonucunda sunulan güncel bulguların, bundan sonra yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Kişilik ile ilgili yapılmış çalışmalar taranarak incelenmiş, kişilik kavramı, kişilik özellikleri değerlendirilmiş ve kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Literatür taraması yapılarak elde edilen bilgiler ışığında Beş Faktör kişilik Ölçeği ve Yaratıcı Kişilik Ölçeği örneklem grubuna uygulanmıştır. Elde edilen toplam 235 adet anket sonucunda hatalı ve eksik olan 7 tanesi çıkartılmış ve kalan 228 adet anket SPSS programıyla ölçülüp değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın Varsayımı

- 1- Katılımcıların kendilerine yöneltilen soruları doğru anladıkları,
- 2- Katılımcıların uygulanan ölçekleri içtenlikle yanıtladıkları,
- 3- Çalışma için belirlenen örneklem grubunun evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

1-Bu çalışma için belirlenen grup, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin Eyüpsultan ve Esenyurt ilçesinde bulunan 9.-10.-11.-12. sınıflarında öğrenim gören 4 lise (Esenyurt Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Esenyurt Sander Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Eyüpsultan İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Eyüpsultan Eyüp Anadolu Lisesi) öğrencileri ile sınırlıdır.

2- Öğrenciler için yapılan ölçümler 5FKÖ ölçeği, Yaratıcı Kişilik Özelliği Ölçeği ve kişisel bilgi formunda yer alan maddeler ile sınırlıdır.

Tanımlar

Kişilik: İnsanı başkalarından ayıran bilişsel, duygusal ve davranışsal özelliklerin tümüdür (Erkuş, 1994: 144).

Yaratıcılık: Daha önce birbirleri arasında herhangi bir bağ kurulmamış nesne ya da düşünceler arasında bağlantı kurmaktır (Rawlison, 1995).

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kişilik kavramı ve kişilik özellikleri ile ilgili araştırmalardan oluşmuş literatür bilgisine yer verilmiştir. Araştırma konumuz olan Beş Faktör Kişilik özellikleri ile Yaratıcı Kişilik Özelliklerinin alt faktörleri incelenmiş ve kuramsal yaklaşımlar tanımlanmıştır.

1.1. Kişilik Kavramı

Kişilik, 'kendi beninin bilincinde olan kişinin ruhbilimsel bireyselliği, şahsiyet; kişiyi ötekilerden ayıran bedensel ve ruhsal özellikler bütünü; bir kimsenin az ya da çok belirgin bir özellik göstermesine yarayan görünüş, karakter; bir insanın gerçek hayatta oynadığı rol; belirgin özellikler edinerek özyapısını oluşturmak' (Büyük Larousse 13. cilt, 1986: 6814), 'bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü' şeklinde tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>, 2018).

Kişilik, Latince'deki 'maske' anlamını karşılayan 'Persona' kavramından türetilmiştir. Roma tiyatrosunda çalışan oyuncuların, temsilinde buldukları rollere dair özellikleri ifade edecek şekilde yüzlerine maskeler geçirip rollerini sergiledikleri ve kullandıkları bu maskelere 'persona' adını verdikleri bilinmektedir (Soysal, 2008: 6). Klasik Latince'deki 'person' kelimesi İngilizce'de 'personality', Almancada 'personlichkeit', Fransızca'da 'personalite', şeklinde ifade edilmektedir (<https://translate.google.com.tr>, 2018).

Toplumsal hayatın bir unsuru olarak yüzlerce yıl insanların ilgisini görmesine karşın, 1930'lu yıllarda kişilik psikolojisinin diğer sosyal bilim disiplinlerinden ayrı olarak ele alınmasıyla beraber kişilik kavramı bilimsel olarak incelenmeye başlamıştır (Erdoğan, 1994: 244). Hatta tıp literatürüne bir araştırma alanı olarak girmiş ve DSM-5'te (2013: 327) 'kişinin içinde yaşadığı kültürün beklentilerinden belirgin olarak sapan, süregiden bir içsel yaşantı ve davranış örüntüsü' olarak tanımlanmış ve kişilik bozukluğu adıyla bir tür tıbbi rahatsızlık belirlenmiştir. Farklı kişilik bozuklukları hastalarının terapisi,

klirik literatürde psikoterapi tarihinin ilk kayıtlarından beri tartışılmaktadır (Beck, 2008: 33).

İnsanlar tarafından çoğu zaman ‘kişilik’ yerine yanlış bir ifade olarak mizaç, huy, yetenek ve karakter kavramları kullanılmakta veya kişiliği oluşturan temel unsurların tamamen bunlar tarafından oluştuğu zannedilmektedir. Allport tarafından kişilik tanımları incelenirken literatürde sıklıkla karakter ve mizaç (character and temperament) kelimelerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı tespit edilmiş ve bu iki kavramın farklı şeyleri ifade ettiği belirtilmiştir (Hall, Lindzey ve Campell, 1997). Kişilik bütün bunları kapsadığı gibi bunların dışında birçok bileşenden oluşmaktadır. Mizaç kavramı, birçoklarının doğuştan geldiğine inandığı temel biyolojik eğilimleri anlatırken, karakter kavramı birinin doğruluk dürüstlük, ahlak ve istikrar gibi temel kalıcı yönlerini ifade etmektedir (Magnavita, 2016: 16). Eroğlu’na (2000: 254) göre, kişiliğin sosyal ve ahlaki niteliklerini ifade ederken ‘karakter’ kavramı kullanılmakta; kişinin duygusallık ve hareketlilik özelliklerini anlatırken ‘mizaç’ kavramı kullanılmaktadır. Zihinsel ve bedensel olarak iki gruba ayrılan yetenek kavramı ise, belirli ilişkileri kavrayabilme, çözümüleme yapabilme ve sonuca ulaşabilme gibi özellikleri (zihinsel yetenek) ve kişilerin duyu organları ve bedensel uzuvları aracılığıyla bazı olguları gerçekleştiribilmelerini (bedensel yetenek) ifade etmektedir. Eroğlu’na (2011: 221) göre zihinsel yetenek, kişinin belli başlı ilişkileri özümseyebilme çözümüleme yapabilme ve sonuç elde etme türündeki zihinsel özelliklerin tamamını ifade etmektedir. Bedensel yetenek ise, kişilerin durma, yürüme, koşma, el-kol-ayak koordinasyonu gibi psikomotor davranışları ile tat ve koku alma, renkleri ayırt etme gibi duyuşal işlevlerini belli bir ahenk ve uyum içerisinde kullanabilme özellikleridir (Zel, 2006: 21).

Kişiliğin temelini oluşturan bileşenlerden karakteri kişilikten ayıran temel unsur ahlak kurallarından oluşması ve sonradan edinilmesidir. Karakter, genetik olmayan özelliklerin kişi tarafından hayatının erken dönemlerinden itibaren kazanmaya başladığı, sonradan edinilen özellikler olarak tanımlanır (Adler 2008: 191-192). Karakter herhangi birinin doğruluk, dürüstlük, ahlak ve istikrar gibi temel kalıcı yönlerini ifade eden ve yaygın kullanılan bir terimdir (Magnavita 2016: 16). Mizaç, kalıtım yoluyla gelen ve insanın duyuşal yönünü ifade eden tarafı olarak bilinmektedir.

Kişilik bilimciler mizaç derken, birçoklarının doğuştan geldiğine inandığı temel biyolojik eğilimleri kastetmektedirler (Magnavita 2016:16). Mizaç gündelik dilde genelde ‘huy’ diye de adlandırılmaktadır ve erken çocukluk dönemlerinden itibaren belirgin olan biyolojik temelli duygusal ve davranışsal eğilimlerdir (Strelau, 1998 aktaran Cervon ve Pervin 2016: 14).

Bu etmenlerin yanısıra kişiliğin şekillenmesinde etkili ‘kişisel özellikler’ diye niteleyebileceğimiz birtakım destekleyici bileşenler de vardır. Magnavita’ya (2016: 16) göre kişisel özellikler sebatkarlık, doğruluk, dürüstlük gibi kişiliğin kendine has özellikleridir. Kişisel özellikler üzerine çalışan psikologlar, bu özellikleri, kişilik çeşitlemelerini açıklayabilecek faktörlere indirgemek için kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Kişiliğin oluşumunda etkisi olan faktörler çok kapsamlı ve geniş olduğundan uzmanlar tarafından bütünüyle değil de sadece belli açılardan ele alınmıştır. Grotevant’a (1995: 154) göre birçok kişilik araştırması ve tanımlaması, bilişsel yetenek, genetik miras, fiziksel gelişim ya da kültürel etki gibi kişiliğin oluşumunda etkili olabilecek olan tüm faktörleri göz önüne almada istenilen düzeyde başarılı olamamaktadır. Bu yüzden kişilik bilimciler, kişiliğin oluşumundaki faktörlerin etki düzeylerini birbirlerinden farklı olarak belirlemiştir. Örneğin, Morgan (1980: 324) kişiliğin oluşumunda yeteneklerin, sosyal öğrenmelerin, aile ve toplumsal etmenlerin önemli düzeyde etkili olduğunu belirtmektedir. Coleman (1964: 61) ise kişiliğin oluşumunda çevre ve kalıtım etkileşiminin son derece etkili olduğu söylemektedir. Köknel (1983: 81) kalıtımın, iç salgıların, zeka ve içgüdü gibi biyolojik ve fizyolojik etkenlerin kişiliğin maddi temelini bir başka deyişle alt yapısını oluşturduklarını bunun yanında ailesi, ait olduğu toplumsal kesim, ulus ve uygarlık gibi kavramların da bireyin manevi yapısını yani üst benini oluşturduklarını vurgulamaktadır. Öztürk (1994: 70) kişilik oluşumunu değerlendirirken nöro-biyolojik, bilişsel, duygusal, nesne ilişkileri, yaşam sorunları, engellemeler, savunma düzenekleri gibi boyutların biyo-psikososyal bir bütün olarak dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Kişiliğin hayatın ilk andan itibaren başladığı ve altı yaşlarında ana hatlarının oluştuğu ve gençlik yıllarında ise neredeyse oturmuş olduğu uzmanların çoğunluğu tarafından

söylenmektedir. Ek olarak uzmanların bir kısmı kişiliğin oluşumunu gelişimin bir sonucu olarak değerlendirirken bu yöndeki bir başka görüş ise temel niteliklerden ve devamlılığı olan karakteristik unsurlardan oluştuğunu savunmaktadır. Bireylerin kişiliği ele alınırken birden fazla etkenin göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü kişiliği meydana getiren birçok parametre vardır ve kuramcılara göre bunların sayısı ve önem derecesi değişebilmektedir (Erdoğan, 1994: 238). Buna rağmen kişilik kuramları ile uğraşan bilim insanlarının kabul ettikleri birtakım ortak etkenler; kalımsal etkenler, çevresel etkenler, ailesel ve kültürel etkenler olarak sıralanmaktadır (Erdoğan, 1994: 257).

Kişilik kuramı çerçevesinde yapılan araştırmalar ve kaydedilen gelişmeler ile birlikte aslında kişilik gelişimindeki faktörlerin genel olarak iki başlıkta incelenebileceği görülmektedir. Bunlardan çevresel faktörler kalımsal (biyolojik) faktörlere göre daha kapsamlıdır. Aile, sosyal sınıf üyeliği, kültür, coğrafi çevre, arkadaşlar vb. gibi birçok unsurdan etkilenmektedir.

Kesin bir tanımı olmamasına rağmen uzmanların temel bileşenlerden yola çıkarak izah etmeye çalıştıkları kişilik kavramının bulunduğu ortak noktaları İnanç ve Yerlikaya (2017: 3) şöyle ifade etmiştir: Kişilik tanımlarının çoğunda kişisel farklılıkların altının çizilmekte ve kişilik bir çeşit hipotetik yapı olarak değerlendirilmektedir. Gözlemlenebilen tutumlar kişilik tarafından yönlendirilmekte ve bir araya getirilmektedir. Tanımların çoğu, kişiliği yaşam öyküsü veya gelişimsel bakış açısıyla ele almanın önemine dikkat çekmektedir. Kişilik, kalımsal ve yaşamsal eğilimleri, sosyal yaşantıları ve değişen çevresel koşulları kapsayan iç ve dış yönlendirmelere açık evrimsel bir ilerlemeyi ifade etmektedir. Bu tanım üzerinde varılan bir diğer ortak unsur ise bireyin birbiriyle uyumlu davranış kalıplarını ifade eden niteliklerin tamamı olarak yorumlanmasıdır. Yani kişilik zamana ve durumlara karşı değişmez, durumun ve zamanın değişmesine karşın bireyin içinde bulunduğu sürekliliği olarak değerlendirilmektedir. Özetle kişilik bireyi diğerlerinden farklı kılan bireye has tutarlı ve kalıplaşmış niteliklerin tamamı şeklinde tanımlanmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 3).

Kişilik yaşamsal bir amaç belirlemekle ilgilidir. Kişinin hisleri, düşünceleri, inançları, ideolojileri, hal ve hareketleri, karakteri ve fiilleri onun bütünlüğünü oluşturmaktadır (Corey, 2009: 128).

Bütün bu durumları göz önünde bulundurarak ortak noktalar üzerinden yapılmış olan kişilik tanımlarından belli başlı olanlarının birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

- Kişilik, sadece içinde bulunulan zaman içinde olan biyolojik durum veya sosyal çevreyle ifade edilmeyecek şekilde süreklilik gösteren yönelim ve özelliklerdir (Taymur ve Türkçapar, 2012: 155).
- Kişilik bireyin dünyayı düşünme, hissetme, algılama ve ona tepki göstermesinin alışkın olduğu yoludur (Magnavita 2016: 16).
- Kişilik, ferdin his, tavır ve davranma şekillerini etkileyen unsurların kendine has görüntüsüdür (Karabatı, 2016: 195).
- Kişilik insanın düşünüş, duyuş, davranış tutumlarına tesir eden faktörlerin kendine has biçimidir. Sürekli olarak iç ve dış etkilere maruz kalan kişilik, bireyin kalıtsal, biyolojik, psikolojik olarak tüm isteklerini, tutumlarını ve davranışlarını kapsar (Funder 2001:198). Kişilik, bir bireyin algı, düşünme biçimi, tutum ve davranma şekillerini etkileyen faktörlerin kişiye özgü yansımasıdır (Tiryaki ve Aykaç, 2013: 607).
- Kişilik, bireyde yapıların, davranış biçimlerinin, ilgi, yönelim ve psikolojik davranışların ve kabiliyetlerin en belirgin tamamlamasıdır (Norman 1975: 418).
- Kişilik, ferdin iç ve dış dünyayla meydana getirdiği, bireyi başkalarından ayıran, uyumlu bir ilişki şeklidir (Cüceloğlu 1992: 404).

1.2. Kişilik Özellikleri

Özellik yaklaşımları genelde sıfatlar yoluyla anlatabildiğimiz ve mizaçla benzerlik gösteren kişilik yönlerinden yola çıkarak oluşturulmuş kuramlardır. Bu yaklaşımın kuramcıları konunun merkezini genellikle bireylerdeki sürekli görünen tutarlı davranışların görünme düzeyi üzerinden oluştururlar. Kişilik özellikleri kuramı aralarında Gordon Allport, Raymond B. Cattell ve Hans Eysenck'in de bulunduğu erken dönem psikologları tarafından ön plana çıkarılmıştır. Bunların yanı sıra Robert R.

Mccrea, Henry S. Odbert, Henry Murray, Paul T. Costa ve William McDougall da özellik kuramlarının önde gelen isimlerindedir (Stangor, 2011).

Özellik yaklaşımı kişiliğin niteliklerini inceleyerek, kişiliği oluşturan unsurlar hakkında araştırma yapan bir psikoloji dalıdır. Bu ekole bağlı psikologlar kişiliğin, bireyin temel niteliklerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu düşünür ve bu niteliklerin bilinmesinin kişiliğin öğrenilmesini sağlayacağını savunurlar (Cüceloğlu, 1994: 416). Dinçer ve Fidan'a (1996: 292) göre kişiliği oluşturan özellikler, bireyin kendine özgü olduğu için, ayırt edici özelliktedir. Allport kişiyi belirli kalıpların içine sokarak bireyin kişiliğinin incelenmesi yerine kişiyi kendi bütünlüğü içerisinde ele alarak incelemenin daha doğru olduğunu savunmuş ve bu yöntemle bireyin kişiliğini oluşturan vasıfların kendine has ve benzersiz birlikteliğini saptamanın mümkün olduğunu iddia etmiştir (Burger, 2016: 233).

Kişilik özellikleri kuramı, bireylerin benzerlik ve farklılıkları üzerine yoğunlaşmaktadır (Şimşek ve Eroğlu, 2013: 257). Bu kuramcılardan erken dönem kişilik bilimcilerin çalışmalarının en önemli yanı bütün özellikleri sınıflamış olmalarıdır. Allport, İngiliz dilinde kişilik özelliklerini ifade etmek için kullanılan kelimelerin sayısının 4000 in üzerinde olduğunu belirtmiştir (Allport, 1961). Bu durumdan ötürü kişilik psikologları öncelikle bütün bu kişilik özelliklerini daha kolay tanımlanabilir ve uygulanabilir bir hale getirmek için çalışmışlardır (Burger, 2016: 234). Kişilik özellikleri kuramcıları, bireyin davranışının çevre ve sosyal durumlar aracılığıyla belirlendiğini ifade etmektedirler. Bireylerin karşılaştığı her durumda aynı şekilde davranmadığını belirtmişler ve bununla birlikte kişiliğin bir bütün olarak değil özellik denilen parçalara ayrılarak incelenmesi gerektiğini savunmuşlardır. (Cüceloğlu, 2005:431)

Özellik kuramcıları diğer kuramcılardan ayıran temel fark veri tabanlarının sayısal değerlere dayanması ve pozitif bilimlerdeki gibi nicel ölçümler ile sonuçlarını açıklaması olmuştur. Özellik kuramlarının temellerini oluşturan belli başlı üç kuram vardır. Bunlar:

a- Ayırıcı Özellik kuramı,

b- Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı,

c- Biyoloji Temelli Faktör Analitik Kuramı,

bu üç kuramın dışındaki 21. yy ortaya sürülen Beş Faktör (büyük beşli) gibi kuramlar bu ana kuramın etrafında yoğunlaşmıştır (Cervone ve Pervin, 2016: 231).

1.2.1. Ayırıcı Özellik Kuramı

Allport özellikleri önem derecelerine göre sistematik bir ayırma tabi tutan ilk kuramcıdır. Stangor'a (2011) göre Allport 18000 özelliği 4500'e düşürerek taşıdıkları öneme göre üç farklı seviyeye ayırmış ve bu seviyeleri Kardinal Özellikler ('Cardinal Traits'- en önemli özellikler), Merkezi Özellikler ('Central Traits' - temel ve en faydalı özellikler), İkincil Özellikler ('Secondary Traits' – daha az belirgin ve daha az tutarlı özellikler) olarak gruplandırmıştır. Baskın özellikler, kişiyi yaşamının her evresinde etkilerken, kişiliği oluşturan ana unsurlar olan, kişiyi başkalarından ayıran ve belirgin bir şekilde başkalarının kolaylıkla fark edebildiği nitelikler merkezi özellikler olarak tanımlanmıştır (Baysal ve Tekarslan, 2004: 125).

Allport (1961) kişiliğin gelişiminde bizim diğer insanlar üzerinde oluşturduğumuz izlenim ve etkinin, başkalarının tarafından bize yansıttıkları tepkinin önemli olduğunu savunmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 239).

Ayırıcı özellik kavramının sınırlarını en başından itibaren kabul eden Allport davranışları birçok çevresel unsurların belirlediğini ve ayırıcı özelliklerin bir bireyin davranışlarının kestirilmesinde yeterli olmayacağını belirtmiştir. Allport her insanda 5-10 özelliğin ayırıcı özellik olabileceğini düşünmüş ve bunlara temel özellik adını vermiştir. Fakat bazı insanlarda bazen bir tek özelliğin baskın olabileceğini ve bunların da temel ayırıcı özellik olabileceğini belirtmiştir (Burger, 2016: 239-240).

Ayırıcı özellik, kişiyi sadece belli başlı kişilik özelliklerini ne kadar yansıttığı üzerinden ele almaktadır. Allport hiçbir iki insanın tıpa tıp aynı olamayacağını ifade etmekte ve insan davranışlarının kendine özgü olduğunu belirtmektedir. İnsanların birbirlerinden olan farklılıklarını incelemede en geçerli yolun bu yöntem olduğunu savunmakta ve tanımlama için sekiz ana esas belirtmektedir. Bu esaslara göre ayırıcı özellik;

- Sadece sözel olarak ifade edilen bir kavram değildir,

- Yaygınlaşmış bir yapıdır,
- Dinamik bir yapıya sahiptir,
- Özelliklerin varlığı deneysel olarak kanıtlanabilir,
- Özellikler birbirinden bağımsızdırlar,
- Toplumsal hükümle ya da ahlakla eşdeğer değildir,
- Özellik ait olduğu kişilik kapsamında ya da topluluktaki görülme sıklığı ile incelenebilir
- Tutarlı olmayan birtakım alışkanlık veya tutumların varlığı o özelliğin olmadığına ispatı sayılamaz, şeklinde özetlenmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 244-245).

Bu kuramın psikoloji bilimine çok şey katmasına rağmen uzmanlar tarafından eleştirilen yönleri de bulunmaktadır. Zurrof'a (1986) göre özellik kavramı açıklığa kavuşturulmuş fakat bunun kullanılışlılığına dair yeterince araştırma yapılmamıştır. Ayrıca pek çok özelliğin kalıtsal olduğunu vurgulamasına rağmen bunların genetik temeli üzerine hiç araştırma yapmamıştır. İdiografik çalışması bilimin genel yasalara ulaşma prensibi ile çatışmıştır (Cervone ve Pervin, 2016: 240).

1.2.2. Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı

Cattel'in kuramını Allport'un kuramından ayıran nokta kişilik ölçümü üzerine geliştirilen testlerdir. Sayısal bir teknikle kişilik özelliklerinde nicel yöntemlerle değerlendirme yaptığı için bu alana yeni bir yaklaşım getirmiştir.

Cattell'in çalışmalarını yönlendiren ana hedefi kaç tane özellik olduğunu belirlemeye çalışmaktı. Bu yüzden faktör analizi adını verdiği yöntemden elde ettiği verileri çözümleyerek kaç özellik olduğunu belirlemeye çalışmış ve bu özelliklere *kaynak özellikler* adını vermiştir (Burger, 2016: 248-249). Çalışmalarında tümevarımcı bir yaklaşım belirleyen Cattell (1965), tıpkı Allport gibi özellikleri kendi içinde genel (ortak) ve özel (bireysel) diye ikiye ayırarak bu iki niteliğin kişiliğin ana unsurlarını oluşturduğunu ve bu iki temel özelliğin kişinin bir durum karşısında nasıl davranması gerektiği konusunda belirleyici olduğunu onaylamasına karşın bu iki özelliğin kişinin içinde olduğu kabulünü reddetmiştir (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 255).

Faktör analizi birbiriyle ilişkili olan kişilik özelliklerinin aynı kategoride toplandığı istatistiksel bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Miller ve Shelly, 2007: 142). Faktör analizinde Cattell (Hall, Lindzey ve Campell, 1997) akranlarla ilişkiler, akademik beceri gibi gündelik hayattaki gözlenebilir davranışlara, ya da kişinin gündelik hayatta ilişki kurduğu ve onu yakinen tanıyan kimselerden alınan dönütlere dayanan verileri; kişinin iç görülerinin, kendine dönük tespitlerinin ve kendi tutumları hakkındaki değerlendirmelerinin kendini ifade ölçekleri vasıtasıyla ortaya çıkan ölçüm sonuçlarını ve bireyin zekasının, becerilerinin veya başka alanlardaki aktivitelerinin tarafsız testler aracılığıyla elde edilen bulgularını üç ayrı veri grubu şeklinde sınıflandırmış ve birbirinden ayrı bu üç veri ile birey hakkında elde edilen sonuçların güvenilir olması için çalışmıştır. Kişiliğin matematiksel çözümlene yaklaşımı ile beraber davranışın yordanması için 'D= f (U,K)' şeklinde bir denklem geliştirmiş olan Cattell, formüldeki bireyin belli davranışının (D), bireyin mevcut kişilik yapısının (K) ve halihazırdaki uyarıcı durumunun (U) bir işlevi (f) olduğunu belirtmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 255-256).

Cattell (1952: 517), Allport ve Odbert'in kişiliği tanımlamak amacıyla yapmış oldukları çalışmada hazırladıkları 4500 maddelik kişilik listesini önce 180 faktör, sonra 42 faktör son olarak da 16 faktör (16PF) olarak seçmiştir. Okul, endüstri, iş, devlet ve psikolojik tedavi merkezlerinden toplayarak oldukça geniş bir faaliyet alanından toplanan verilerden belirlenen 16 temel kişilik özelliği Tablo 1' de gösterilmiştir (Kolasa, 1979: 283).

Tablo 1. Cattell'in Belirlediği Temel Kişilik Özellikleri

Girişken	Çekingen
Çok zeki	Az zeki
Duygusallık-Nevrotiklik	Sabit – Ego gücü
Atılgan	Alçak Gönüllü
Tasasız	Temkinli
Sorumlu	Tedbirli
Maceraperest	Utangaç
Yumuşak Huylu	İnatçı
Şüpheci	Güvenilir
Hayalci	Eli Çabuk
Açıkgöz	İçten
Endişeli	Sakin
Deneyimci	Tutucu
Kendine Yeten	Gruba Bağlı
Kontrollü	Disiplinsiz
Gergin	Rahat

Kaynak: Cervone ve Pervin, 2016: 245

1.2.3. Biyoloji Temelli Faktör Analitik Kuramı

Kişiliğin incelenmesi için faktör analizinin zorunlu olduğunu fakat bunun yeterli olmadığını, ancak biyolojik temellerin tespit edilmesiyle kişiliğin anlaşılabilirliğini savunan Eysenck, kuramını bu iki alan üzerinde inşa etmiştir. Eysenck temel kişilik özelliklerinin büyük oranda kalıtsal olarak belirlendiğini fakat davranışın şekillenmesinde genlerle birlikte çevreyle etkileşimin önemini büyük olduğunu söylemektedir. Bundan dolayı tipler ve ayırıcı özellikler temelde genlerle belirlenmekle birlikte çevresel ve durumsal faktörlerde kişiliği etkilemektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 264).

Literatürde üç faktörlü kuram olarak da değerlendirilen bu kuramın Cattell'in kuramından farkı ikincil bir faktör analizi daha uygulamış olmasıdır. İkincil faktör analizi birbiri ile ilişkilendirilen birincil durumdaki bir dizi faktörün istatistiksel analizidir. Eysenck birbiriyle ilişkili olan değil de birbirinden bağımsız olan bir dizi faktörü tespit etmek için ikincil faktör analizi uygulamıştır. Bunlar özellik hiyerarşisinin en üst noktasında bulunan faktör-analitik özellik analitik boyutlarıdır. Bu yüzden de yüksek anlamında *süper faktör* diye isimlendirilmiştir (Cervone ve Pervin, 2016: 251).

Eysenck (1990) kişilikteki bireysel farklılıkların biyolojiden kaynaklandığından söz etmiştir. Hatta bu görüşünü desteklemek için kültürler arası araştırmaların sonuçlarından da yararlanmışır. Araştırmacıların değişik kültürel ve tarihi geçmişe sahip pek çok ülkede yaptıkları araştırmalar, kişiliğin üç boyutuna vurgu yapmaktadır: dışa dönüklük-içe dönüklük, nevroz ve psikotiklik (Barrett & Eysenck, 1984; Lynn & Martin, 1995). Hatta Eysenck bu üç 'süper faktörün' kendi çalışmalarından elde ettikleri sonuçlarla sınırlı kalmadığını, başka veri toplama araçları kullanan diğer araştırmacılarında aynı sonuca ulaştıklarını öne sürmüştür (Eysenck ve Long, 1986 aktaran Burger, 2016: 350).

Bu ölçütleri kullanarak gerçekleştirdiği faktör analizleri sonucunda insan davranışının en fazla üç süper özellikte açıklanabileceğini belirten Eysenck bunlara tip adını vermektedir (Eysenck ve Eysenck, 1985). Eysenck' in temel kişilik boyutları şunlardır:

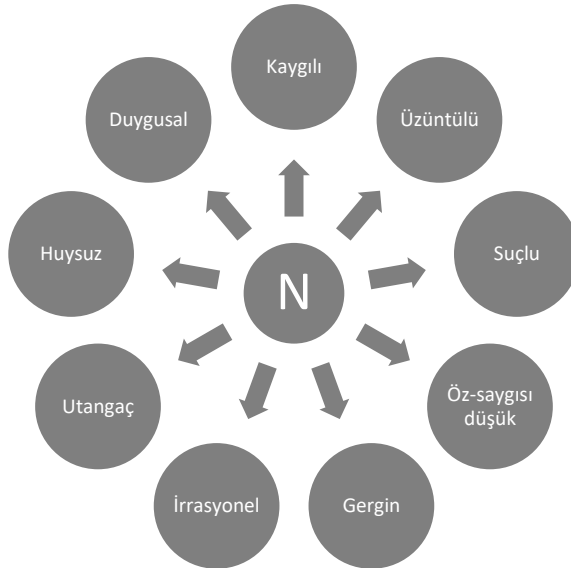
1- Dışa Dönüklük (Extraversion),

Şekil 1. Dışa dönüklük Boyutunun Yapısı

Kaynak: (İnanç ve Yerlikaya, 2017).

2- Nevrotizm (Neurotism),

Şekil 2. Nevrotizm Boyutunun Yapısı

Kaynak: (İnanç ve Yerlikaya, 2017).

3- Psikotizm (Psychoticism)' dir.

Şekil 3. Psikotizm Boyutunun Yapısı

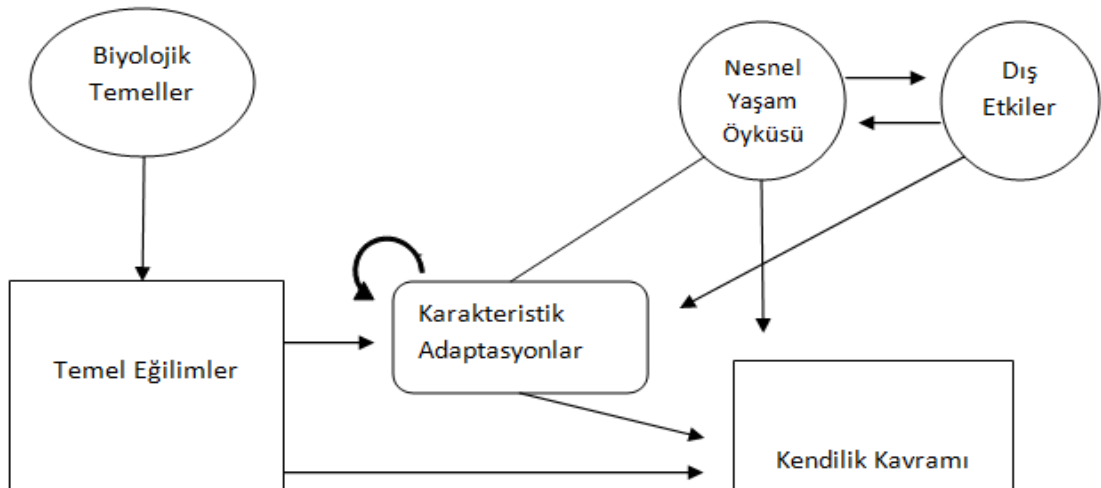
Kaynak: (İnanç ve Yerlikaya, 2017).

1.2.4. Beş Faktörlü Kişilik Özelliği (5FKÖ)

Tarihsel akış süresince kişiliği oluşturan boyutları veya ana dinamiklerini ifade eden ya da açıklama iddiasında bulunan birçok kuram ortaya atılmıştır. Fakat son 20 yılı kapsayan süreçte, kişiliği oluşturan temel unsurların dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık gibi beş başlık altında incelenebileceği öne sürülmüştür (Ivancevich ve Matteson, 2002). Başlangıcını Allport'un oluşturduğu, Cattell ve Eysenck'in devam ettirdiği ayırıcı özellik ve kişiliğin temel boyutlarını ortaya çıkarma çalışmalarını 1970'ler ve 80'lerin başında Robert McCrea ve Paul Costa'nın çalışmaları yeni bir noktaya getirmiştir. Önceki çalışmalardan yola çıkarak 'dışadönüklük' ve 'nevrotizm' boyutlarına odaklanan McCrea ve Costa daha sonraları fark ettikleri boyutu 'deneyime açıklık' olarak tanımlamışlardır. Daha önceleri üç faktörlü modelin savunucuları olan bu kuramcılar 1983-85 yıllarını kapsayan çalışmaları neticesinde kişiliğin beş boyutu olduğunu bulmuş ve bu boyutları ölçen bir ölçme aracı geliştirmişlerdir (Costa ve McCrea, 1985, 1992). Simon (1999) ise beş faktör kuramının oluşması çalışmalarına 1960'lı yıllarda başlamış, bu çalışmaları 80'ler ve 90'larda daha yoğun ve hızlı bir şekilde devam etmiştir. 1980'li yılların sonlarına doğru

gelindiğinde kişilik literatüründeki karışık ve dağınık şekilde bulunan bulgu ve verilerin anlamlı bir hale gelmesi ve daha kullanışlı olmasını sağlamak amacıyla çalışma yürüten kişilik psikologları ‘Beş Faktörlü Kişilik’ modelinin, beş güçlü faktörü üzerinde genel bir kanaata varmışlardır.

McCrea ve Costa, davranışın yordanmasında kişiliğin üç merkezi üç de periferik bileşeni olduğunu belirtmektedir. Temel merkezi bileşenleri, ana yönelimler, kendilik ve karakteristik adaptasyonlar gibi unsurlar oluşturmaktadır. Bunlardan ana yönelimleri, doğrudan gözlemlenmesi mümkün olmayan fakat dolaylı yöntemlerle görülebilen eğilim ve potansiyel; karakteristik adaptasyonu insanların çevreleriyle etkileşim kurarken ve uyum sağlamaya çalışırken sonradan kazanılan kişilik unsurları ve kendilik kavramını bir karakteristik adaptasyon olarak açıklamakta ve çok önemli olduğu için ayrıca ele alınması gereken bir konu olduğunu belirtmektedir (McCrea ve Costa, 2003: 187-214). Kişiliğin periferik bileşenlerini ise biyolojik mekanizmalar, nesnel yaşam öyküsü ve çevre unsurları belirlemektedir. Bunlardan biyolojik temelleri, kalıtım, vücut salgıları ve beyin yapısı oluşturmaktadır. Nesnel yaşam öyküsünü bireyin hayatı boyunca etkilendiği ve onda iz bırakan her türlü düşünsel, eylemsel ve duygusal her şey oluştururken, çevre diye belirttiğimiz her türlü dış etkiyi bireylerin içinde buldukları fiziksel ve sosyal durumlar belirlemektedir (McCrea ve Costa, 2003).

Şekil 4. Beş Faktör Kuramına Göre Kişilik Sisteminin İşleyişi Kaynak: (İnanç ve Yerlikaya, 2017:283).

Beş faktör kişilik kuramı (5FKK) ‘özellikler yaklaşımı’ na dayanmakta olup kişiliğin ölçülmesinde bireyin hem kendisini hem de diğer bireyleri ifade edebilmesi için sıfatlardan yararlanılmaktadır (Doğan, 2013: 57). 5FKK kısa ve ayrıntılı bir kişilik modeli ortaya koymaktadır. Kişiliğin her bir boyutu, spesifik ve dar kapsamlı özellikler setinden oluşan psikolojik işleyişin geniş alanını açıklamaktadır. Literatüre ‘Big Five’ (Büyük Beşli) diye de geçen Beş Faktör Kişilik Özellikleri’ nin (5FKÖ) her boyutu olumsuz (negative) ve olumlu (pozitive) biçiminde iki kutupludur. Bunlardan içe dönüklük olumsuzluğu yani ölçekten düşük puan almayı ifade ederken, dışadönüklük olumluluğu yani ölçekten yüksek puan almayı belirtmektedir. Bu özellikler şöyle açıklanabilir:

1.2.4.1. Dışadönüklük – İçedönüklük

McCrea ve Costa (1985) dışadönüklüğü, girişkenlik, sosyallik ve kendini anlatabilme kavramlarıyla ilişkili olarak ele almaktadır. Dışadönük bireyler, genel anlamda içedönük bireylerden daha aktif, macerasever, sevimli ve konuşkandırlar. İçedönük bireylerden farklı olarak kendilerini daha fazla oranda açarlar. Dışadönüklük McCrea ve Costa tarafından her ne kadar sempatiklik, sosyallik, arkadaş canlısı, aktif, konuşmayı seven, girişken, iddialı ve dış dünyayı seven gibi niteliklerle tanımlanmışsa da bazı kuramcılar bu kavramların dışında başka açılardan da ele alarak incelemiştir. Golberg (1992), etkinlik ve baskın karakter olarak; York ve John (1992) baskın karakter, hırs, sosyalite ve aktiflik olarak, Johnson ve Ostendorf (1993) ise neşeli ve enerjik kişilik, azimli, dost canlısı, dış dünyayla ilgili, istekli, dürüst ve konuşkan gibi kişilik özellikleriyle tanımlamışlardır (Tatar, Şahintürk, Saltukoğlu ve Telvi, 2013:3)

McCrea ve Costa’nın (2003) sınıflamasında dışa dönüklük boyutunda olumlu kutbu oluşturan kişiler eğlenmeyi seven, konuşkan, şakacı, sempatik ve sosyal kişiler olarak yer alırken karşı kutbunda ise içe dönüklük yer alır. Bu bireylerin dışa dönüklerle aynı özellikleri sergilememeleri onların asosyal ve düşük enerjili oldukları anlamına gelmemektedir. İçe dönük bireyler ağırlıklı olarak ketum, sessiz, çekingen ve melankolik kimselerdir (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 280).

Cervone ve Pervin (2016: 257) içe dönüklerin acıya daha duyarlı olduklarını; dışa dönük kişilere göre daha çabuk yorulduklarını; heyecanlarının verimliliklerini

engelleyebildiğini ve dışadönüklere göre daha dikkatli fakat daha yavaş olduklarını belirtmektedir.

1.2.4.2.Duygusal Denge -Nevrotiklik

BFKK'nda en az tartışma yaşanan boyut nevroitiklik özelliği görünmektedir. Nevrotik bireyler, uzun süre olumsuz duygular hissetmeye eğilimleriyle birlikte birtakım davranış bozuklukları sergilemeye yatkındırlar. Diğer insanlarla diyalog kurmakta ve ilişkilerini devam ettirmekte sorun yaşamaktadırlar (O'Brien ve DeLongis, 1996).

Doğan (2013: 53) ve Bilgin'e (2017: 946) göre duygusal dengeye sahip bireyler, duygusal açıdan kararlı ve bireyler arası ilişkilerinde uyumu yakalamış, kolay üzülmeyen, olaylara tutarlı tepkiler veren, kalıcı olumsuz duygulardan uzak durmayı tercih eden bireylerdir. Rahat olan, stresli durumlarda sakinliğini koruyabilen, hemen öfkelenmeyen, fevri davranmayan, özgüveni yüksek, olumlu duygular yaşamaya yatkın kişiler duygusal denge düzeyi yüksek kişiler olarak görülmektedir.

Burger (2016: 253-254) nevroitiklik boyutunun, uyum ve duygusal kararlılık noktasında bireyleri buluşturduğu tespitini yapmaktadır. Duygusal açıdan sürekli değişkenlik gösteren ve duygusal sorun yaşayan kişilerin nevroitiklik boyutundan genellikle yüksek puan aldığını ve nevroitiklik düzeyi yüksek olan kişilerin bu boyuttan düşük puan alanlara göre gündelik hayatta, olaylar karşısında daha yoğun stres yaşadığını belirtmektedir (Gunthert, Cohen, ve Armeli, 1999; Suls, Green ve Hills, 1998). Olumsuz duygular içerisinde kaygı, kızgınlık, keder ve suçluluk gibi birbirinden farklı birçok duygu barınsa da, bunlardan herhangi birine sahip bireylerin genelde diğerlerine de eğilimli olduğu yapılan araştırmalarda gösterilmiştir. Sakin, uyum sahibi, yumuşak huylu olan, beklenenden fazla ve uygun olmayan duygusal tepkiler vermeyen bireyler nevroitiklik düzeyi düşük olan bireylerdir (Burger 2016: 253-254).

McCrea ve Costa'ya (2003) göre nevroitizm boyutunda puanları yüksek olan kişilerin kendine acımaya, güvensizlik hissetmeye, endişeli tavırlar sergilemeye, stresle ilişkili ruhsal hastalıklara yakalanmaya daha yatkın oldukları belirtilmektedir. Bu kişiler nevroitizm boyutunda puanı düşük olan bireylere oranla günlük olaylar karşısında daha sık stres yaşamaktadırlar. Puanları bu boyutta düşük olan insanların ise aşırılıklardan ve uyumsuz davranışlardan arınmış, dingin, rahat ve insanlarla uyum içinde geçinen kişiler

olduğu gözlemlenmektedir. Bruck ve Allen (2003), nevroitik bireylerin, uzun süreli stres yaşadıklarını ifade ederken, O'brien ve DeLongis (1996) yaşanan stresli hallerin üstesinden gelmek için duygu odaklı başa çıkma yöntemlerinin kullanıldığını belirtmektedir. Bu kişilerin yoğun olarak ve sıklıkla yaşadıkları gerilimler, anksiyete, depresif haller, suçluluk duyguları ve engellemeler gerçek dışı algılama şekilleriyle, öz saygılarının düşük seyir göstermesiyle, oto kontrol mekanizmalarının gerekli olgunluğa erişmemiş olmasıyla, yaşadıkları yoğun fiziksel sağlık problemleriyle ve kullanamadıkları başa çıkma yöntemleriyle ilişkilidir. Nevrotiklik puanları düşük olan kişilerin yaşam doyumlarının yüksek olduğunu belirtmiştir Cloninger (2000).

1.2.4.3. Deneyime Açıklık-Gelenekçilik

Bu özelliği taşıyan bireyler, toplum tarafından dayatılan cinsiyet rollerini reddetmekte, yeniliklere ve deneyimlere karşı ilgili görünmektedirler. Bu kişiler toplumsal kurallara körü körüne bağlı kalmayıp esnek davranmakta ve sınanmaya mizahi bir bakışla yaklaşmaktadırlar. Tozkoparan'a (2013: 199) göre yeniliğe açıklık kuram içindeki en bilişsel boyut olup anlaşılması ve açıklanması zordur. Dilimizde bu kelimenin kullanımı yeteneklerden çok eğilim ve yaşam tarzları anlamında kullanıldığından deneyime açıklık, beş faktör modelinin boyutları içerisinde üzerinde en az anlaşmaya varılabilen boyuttur (Norman, 1963: 574-583).

Deneyime açıklık kavramıyla ilgili özellikler içinde kuvvetli bir imgelem, yeni fikirlere açıklık, fonksiyonel düşünme ve merak dürtüsüdür. Bu boyutla ilgili yüksek puan alan kişilerin geleneksel sınırlardan uzak ve özgür fikirlere sahip olduğunu iddia eden Burger'e (2016: 254) göre, bu boyuttan düşük puan alanlar geleneklere bağlı, yenilikten kaçınan ve sürekli bilinenleri seçen kişilerdir. Feist (1998) ise bu boyuttan yüksek puan alacak kişilerin yaratıcı sanatçılar ve yenilikçi bilim adamlarının olacağını söylemektedir. Şenturan (2014: 86-87) deneyime açıklık özelliğinin kültürlü ve meraklı olma, sosyallik ve insanlarla çabuk kaynaşma gibi niteliklerle olumlu ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Hem yönetici hemde ast pozisyonlarına çabuk uyum sağlarlar ve sorun çıkartmak yerine çözüm odaklıdır. Paylaşımçı olmalarının yanı sıra yaptıkları işlerde şeffaf olmaya dikkat ederler.

Özetle meraklı, geniş hayal gücüne sahip, yaratıcı, yenilikçi ve bağımsız kişiler deneyime açık kimselerdir. Geleneksel tutum sergileyen, muhafazakar, merak dürtüsünü baskılayan ve daha beklendik tavır gösterenler ise bu boyuttan düşük puan alan kişileri oluşturmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 280).

1.2.4.4.Uyuumluluk-Kendine Odaklık

Bu özelliği taşıyan insanlar genelde toplum içinde arkadaş canlısı, hümanist, kibar, hoşgörülü, yumuşak kalpli, güven veren ve birlikte çalışılması zevkli insanlar olarak bilinmekte ve yumuşak başlı olarak da nitelendirilmektedirler.

Solmuş'a (TPB, 2004: 201) göre bu boyut esneklik, mütevazilik, destek çıkma, besleyicilik, duygusal bağ, düşmanlık, insanlar arası ilişkilerde ayırım yapmama, kendine dönüklük, kin beslememe ve haset çekmeme gibi özelliklerle belirginleşmektedir (McCrea ve Cost, 1992). Bu kişiler genelde nazik, güven veren, görünüşlerine özen gösteren, affedici, hoşgörülü (Barrick ve Mount, 1991), uzlaşmacı, rekabeti sevmeyen (Barrick, Stewart ve Piotrowski, 2002), yardım etmeyi seven, insanlarla tartışmaktan kaçınan, olası tartışmalarda sorunu gidermek için güç göstermekten ve baskı uygulamaktan kaçınan kimselerdir (Cloninger, 2000).

Burger (2016: 254) uyumlu kişilerin güven duyulan, merhametli ve hayırsever insanlar olduklarını, diğer uçta ise şüpheli ve düşmanca tavırlar sergileyen kişilerin bulunduğunu belirtmektedir. Bu bireyler işbirliği içinde olmayı rakip olmaya tercih etmektedirler. Uyuumluluk düzeyi düşük olan insanlar ise, çıkarları ve inandıkları uğruna mücadele etmeyi göze almaktadırlar. Araştırmacılar uyumlu özellik taşıyan insanların, diğerlerine göre daha kuvvetli sosyal ilişkilerinin olduğunu ve kavgaya daha az meyilli olduklarını belirtmektedir (Berry ve Hansen, 2000; Cote ve Moskowitz, 1998; Jensen-Campbell ve Graziano, 2001).

Cervone ve Pervin (2016: 265) uyuumluluk puanı yüksek olanların yumuşak kalpli, iyi huylu, güvenli, yardımsever, affedici, kolay inanan, açık sözlü; puanı düşük olanların ise alaycı, kaba, şüpheli, işbirliğine yanaşmayan, intikamcı, acımasız, asabi ve çıkarıcı olduklarını belirtmektedir.

Araştırmacılar (York ve Oliver, 1992), uyumluluk ile kişisel ihtiyaçları açıklayıcı tavırlar ve dürtüleri aşırı kontrol etme yatkınlığının ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Çocuklukta bu özellik çok belirgin değildir. Fakat merhamet ve sıcak ilişkilerin, erken dönem çocuk-aile ilişkilerinde güvenli bağlanma şeklinde ortaya çıkan kişisel farklılıklarla gözlemlendiğini ve bu boyutun ilerleyen dönemlerde ortaya çıkabilecek özelliklerle kavramsal olarak ilintili olduğu vurgulanmaktadır (MacDonald, 1995).

1.2.4.5.Öz Denetim-Dürtüsellik

Öz denetim kavramı, sorumluluğu, dikkati, disiplini, planlı ve programlı hareket etmeyi, tempolu çalışmayı, başarıya odaklı hedef belirlemeyi, istikrarı (Barrick ve Mount, 1991), düzenli olmayı, problemlerin üstesinden gelebilmek için öngörülü olmayı, değerlere, ahlaki kurallara ve etik kavramına sadakati, başladığı işi nihayetine ulaştırmayı ve bir işe başlamadan önce olasılıkları planlı bir şekilde kurgulama eğilimini ifade etmektedir (Neuman ve Wright, 1999). Genellikle bireylerin dürtüsel davranışlarını denetim altında tutan ve bireylerin davranışlarını düzenleyen ve yönlendiren bir boyut olarak bilinmektedir (McCrea ve John, 1992). Bu boyutu McCrea ve Costa (1987: 88) ‘başarmak için gereken irade’ olarak özetlemektedir.

Burger (2016, 255) öz denetim boyutunun bireyin kontrollü ve disiplinli olup olmadığı konusunda yol gösterici olduğunu belirtmektedir. Bu boyutun yüksek puan alan kısmında yer alan bireyleri disiplinli, düzenli, plan ve program çerçevesinde düşünen ve eyleme geçen, karar sahibi kişiler olarak değerlendirirken, düşük puan alan noktadaki kişileri ise düzensiz, disiplinsiz, kolaylıkla ilgisini kaybedebilen ve güven duyulmayan kişiler olarak nitelendirmektedir. Öz disiplin boyutunda düşük uça yer alanların daha sık trafik kazası yapması şaşırtıcı değildir (Arthur ve Graziano, 1996). Hatta bir araştırmaya göre, eşlerine sadakat gösterme hususunda sorumluluk seviyesi yüksek olan kişilerin, düşük olanlara oranla daha fazla bağlılık gösterdiği görülmüştür (Cloninger, 2000). Sorumluluk konusunda bu kavramı oluşturan birtakım özellikler genelde bir şeyi başarma ya da iş durumlarında da görüldüğünden ötürü, kimi araştırmacılar bu kavramı ‘başarma dürtüsü’ veya ‘iş’ diye de adlandırırlar.

Bu boyuttan yüksek puan alanların özellikleri düzenli, güvenilir, çok çalışkan, öz disiplinli, dakik, sorumlu, özenli, hırslı, azimli gibi vasıflarla nitelendirilirken, düşük

puan alanlar hedefsiz, güvenilirmez, tembel, dikkatsiz, gevşek, ihmalkar, iradesiz, hedonistik sıfatlarının özelliklerini taşımaktadır (Cervone ve Pervin, 2016: 265).

Öz Denetim düzeyi yüksek bireylerin, iş doyumlarının ve motivasyonlarının yüksek olduğu görülmektedir (Judge ve Ilies, 2002). Yapılan araştırmaların birçoğunda sorumluluk sahibi olmanın, akademik başarıyı ve iş yapma potansiyelini yordayan kişilik özellikleri içinden en etkili olduğu gösterilmiştir (Judge ve Cable, 1997).

1.3. Kuramsal Yaklaşımlar

Kişilik kuramları kişiliğin alt yapısını ve bu yapının kişiye has davranışların ne kadarından hangi miktarda sorumlu olduğunu açıklamaya çalışır. Sıklıkla kuramcılar, kişilikteki birbirinden farklı durumların nasıl meydana geldiğini de açıklamaya çalışmışlardır. Hatta bazı kuramcılar kuramlarından yola çıkarak kişiliği değiştirme sistemlerini de açıklamaktadır (Burger, 2016: 35). İzleyen bölümlerde kişilik kavramını açıklayan kuramlar özetlenmektedir.

1.3.1. Psikodinamik Kuramlar

Magnavita'ya (2016: 73) göre Sigmund Freud tarafından geliştirilen dinamik psikoloji kuramı, öncelikli olarak, bastırılmış dürtüler, içsel çatışmalar, erken travmalar gibi bilinçdışı güçlerin zihinsel yaşam ve bireyin uyum sağlaması üzerindeki etkilerine dayanmaktadır.

Freud'a (1964) göre bireylerdeki dürtüler ve içgüdüler doğuştan gelmekte ve insanların güdülenmesi bunlarla gerçekleşmektedir.

Eroğlu'na (2011:224) göre, kişiliği duygusallık bakımından ele alan Freud, kişiliğin bireyin duygu yapısından kaynaklandığını söylemiştir.

Freud kişiliğin üç temel bölümden meydana geldiğini söylemiştir. Bu bölümler, id, ego ve süperegodur (Kolb, Brodie ve Hammond, 1982: 18). İd, Türkçe' deki karşılığı benliğin ilkel hali olan bu kavram Latince dilimize geçmiştir ve kişiliğin ilkel, içgüdüsel yönlerini anlatmaktadır. 'Ben' sözcüğünün Latince karşılığı olan 'Ego' kavramı, id'in baskılarıyla oluşan isteklerimizin, arzularımızın dile getirilmesini ve

doyurulmasını gerçekleştirerek tatmin olmamızı sağlamaktadır. Ego, bireyin dış dünya ile olan ilişkisini düzenlemek ve gerçek dünyada yaşanan olayların üstesinden gelebilmesini sağlamak için, yaklaşık olarak bir yaşından itibaren id' den ayrılarak gelişmekte ve id' in isteklerini karşılmasına yardım etmektedir. 'Ben' ve 'üstü' kelimelerinin Latince karşılığı olan 'Süperego' dilimizde üst benlik anlamında kullanılmakta ve bu kavram dış çevre tarafından oluşturulmuş norm, dayatma, gelenek ve davranış gibi unsurların özümşenerek kişilikte en son meydana gelen yapısını oluşturmaktadır (İnanç ve Yerlikaya,2017: 21-22).

Bireysel psikoloji yaklaşımının kurucusu Adler ise kişiliği bölünmez bir bütün olarak ele almıştır. Adler'i Freud'dan ayıran; davranış üzerindeki sosyal belirleyicilerin önemi üzerinde durması, yaratıcı kendilik kavramı yaklaşımı, 'ego' yerine bireyi yaşamlarını yorumlayan ve anlam kazandıran bir unsur olarak ele almasıdır. Kişiliğin benzersiz olduğu iddiası, cinsellik ve içgüdüsel dürtüler üzerinde daha az durması ve bilinci kişiliğin ana elemanı olarak görmesi gibi yaklaşımları diğer birçok kişilik kuramcısını da etkilemiştir (Özkalp, 2003: 249).

Bir diğer psikodinamik kuramcı Jung'a göre kişilik bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı diye isimlendirilen ve kendi aralarında ilişkisi bulunulan birbirinden farklı üç düzeyde fonksiyonlarını devam ettiren bir yapıdır. Bilinç ve bilinçdışı birbirinden tamamen farklı olmasına karşın birbirini tamamlayarak psişik yapıyı oluşturmaktadır (İnanç ve Yerlikaya,2017: 70). Jung (1992: 18-25) kişiliğin boyutlarını, içedönüklük ve dışa dönüklük, hislerine güvenme, duygusal karar verme ve düşünceyi ön plana alarak karar verme, yargılama ve algılama olarak tanımlamıştır. Yaşamın ilk yıllarını kişilik gelişiminin temeli olarak gören Freud'un aksine Jung, kişilik gelişimini açıklarken hayat boyu devam ettiğini, hareketli ve sürekli gelişen bir kavram olduğunu önermektedir. Jung' a göre insan sürekli yeni beceriler öğrenmekte, yeni hedefler oluşturmakta ve kendini-gerçekleştirme yolunda gelişmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2017: 75).

Karen Horney ise kişiliğin şekil almasında dış çevrenin yani kültürel ve toplumsal koşulların belirleyici olduğunu belirterek özellikle çocukluk dönemindeki yaşantıların çok daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Horney Adler' in insanların müspet ve

yapıcı bir iç dünyaya sahip olduğu, insanların kişiliğinin şekillenmesinde dış dünyanın ve ait oldukları kültürün büyük oranda etkili olduğu görüşüne katılmaktadır (Ewen, 1998).

Erich Fromm ve Freud, Karl Max'ın görüşlerinden etkilenerek ekledikleri tarihi, sosyolojik, antropolojik ve ekonomik faktörlerin kişilik üzerinde etkili olduğu varsayımı, oluşturdukları kuramlarında önemli bir yer tutar. Fromm'a göre insan evrimsel akışla beraber içinde bulunduğu doğayla ve aynı türde olan varlıklarla esas bağlarını koparmış ve elde ettiği akıl, iç görü ve hayal gücü gibi özellikleriyle yeryüzünde tamamiyle farklı bir varlık olarak yeni sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu kuram bir bakıma bu problemlerin tespiti ve olası cevapları içermektedir (İnanç ve Yerlikaya,2017: 113).

Harry Stack Sullivan insan gelişiminde sosyal ve kişilerarası güçlerin rolünü en çok vurgulayan kuramcıdır. Onun kuramı Psikiyatrinin Kişilerarası Kuramı olarak bilinmektedir. Sullivan'a göre duygusal deneyimler Freud'un bahsetti gibi biyolojik güdülerde değil, diğer insanlarla olan ilişkilerde temellenmektedirler (Cervone ve Pervin, 2016: 143). Sullivan kişiliğin sosyal bir çevrede gelişebileceğini belirterek, insanın diğer insanların varlığı olmadan bir kişilik geliştirmesinin mümkün olamayacağını iddia etmiştir (Sullivan,1947: 10). Bu nedenle bireylerin kişiliği hakkında veri elde etmenin tek yolu kişiler arası ilişkilerde bireylerin nasıl davrandığını bilimsel yöntemlerle gözlemlemektir.

Erikson ise benliğin, kişiliğin çok kuvvetli ve özerk bir alanı olduğunu vurgulamaktadır. Benlik öncelikli olarak bir kimlik meydana getirmek ve bunu korumakla yükümlüdür. Erikson kimliği, teklik ve bireysellik hislerinin yanında, geçmiş ve gelecekle irtibatlı, içinde bütünlük ve devamlılık hislerini de içeren karmaşık bir içsel durum olarak tanımlamaktadır. Güçlü bir kimlik duygusunun yokluğunda hissettiğimiz kafa karışıklığı ve çaresizlik kimlik bunalımını oluşturmaktadır (Burger, 2016:163-164).

1.3.2.Davranışçı ve Bilişsel Kuramlar

Bu yaklaşımlar öğrenme kuramlarından yola çıkarak kişiliği açıklamaya çalışmaktadırlar. Davranışçı kuramcılara göre, kişiliğimize biçim veren süreçleri

anlamak ve problemleri davranışlarımızı değiştirmek amacıyla yeni yollar geliştirmek için temel koşullanma prensiplerine odaklanmak gerekmektedir. Diğer bir takım kuramlar kişiliği öğrenilmiş bir davranış olarak anlamaya çalışırken hem bilişsel hem de davranışçı unsurlara yer vermektedirler.

İçsel tecrübelerin ve düşüncelerin olduğu gerçeğini kabul eden Skinner, bu davranışlarımızın içsel nedenlerini gözlemleyebileceğimizi iddia etmektedir (Burger, 2016:515-516). Skinner, insan davranışlarının kendine has bir takım yasalarla açıklanabileceğini, psikolojinin 'çevre' kavramıyla açıklamaya çalıştığı davranışları, kişinin yapısal veya fizyolojik bileşenlerinden yola çıkarak değil aksine bizzat çevresel uyaranları esas alarak yapması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre kişilikte sabit ve sürekli olan şeyler pekiştirildiği için, sıklıkla tekrar etmektedir. Skinner insan davranışlarının sebeplerinin ve kişilik gelişiminin nasıl oluştuğunun bireyin öğrenme geçmişinde yattığını öne sürmekte ve kişiliğin bireyin koşullanma tarihini yansıtan davranış alışkanlıkları olduğunu söylemektedir. Edimsel koşullama olarak nitelendirdiği kavramın kişinin davranışlarının doğurduğu sonuçlara bağlı olarak gerçekleşen bir koşullanma süreci olduğunu iddia etmektedir (İnanç ve Yerlikaya,2017: 177-178).

Magnavita'ya (2016: 249) göre muhtemelen kapsamlı bir davranışçı kişilik kuramı oluşturmak için yapılan en sistematik çaba John Dollard ve Neil Miller'a (1950) aittir. Dollard ve Miller'ın çığır açan kitabı Personality and Psychotherapy (Kişilik ve Psikoterapi) psikanalitik kuram ile öğrenme kuramı arasında köprü kurmuştur. Hull'un öğrenme kuramını ve kendi psikanaliz bilgilerini, ayrıca Dollard'ın antropoloji bilgisini kullanarak kişilikle ilgili bir açıklama oluşturan Miller'a göre: dürtü, işaret, yanıt ve pekiştirme olmak üzere dört ana öğrenme ögesi bulunmakta ve bunlar öğrenmeyi yani davranışımızı ve kişiliğimizi şekillendirmektedir.

Bandura sosyal bilişsel kuramında, davranışın belirlenmesi hususunda etkili olan içsel ve dışsal güçleri başka bir yaklaşımla ele almıştır. Bu farklı bakış açısını; 'davranışın hem içsel hem de dışsal etmenler tarafından şekillendiğine katılmakla beraber, davranışın yalnızca basit bir birleşim veya bir tek unsur tarafından belirlenemeyeceği' şeklinde izah ederek bunun yerine 'karşılıklı belirleyicilik' kavramını ortaya atmıştır. Cervone ve Pervin'e (2016: 430) göre Bandura 1970'lerden beri öz süreçlere, yani

kişisel hedefler ve ‘benlik algılarını’ içeren düşünme süreçlerine odaklanmıştır (1977,1997). Öz süreçlerin insanların kişisel eylemliliğe yönelik kapasitesini, yani kendi davranış ve tecrübelerini etkileme kapasitesini, ortaya koyduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla, Bandura’nın sosyal-bilişsel kuramı insan doğasını ‘eylemli’ olarak algılamaktadır. Bandura, kişilerarası, sosyal ve ekonomik şartların insanın kendine yönelik inançlarını nasıl etkilediğini incelemiştir (Bandura,2006).

Kelly ise kişiliğin gelişimi konusunda yeni ve farklı kavramlar önermeye gerek duymamış ve kişilik gelişiminin bir kimsenin kişisel yapı sisteminin evrimini yansıttığını belirtmiştir. Kişilik gelişiminde çocuğun yaşamında önemli bir yere sahip olan ebeveynlerin önemli etkileri olabileceğini vurgulayan Kelly ana-babanın patojenik tavırlarının çocuğun geleceği yordama yeteneğine zarar verebileceğini belirtmiştir (İnanç ve Yerlikaya,2017: 177-178).

1.3.3.Araştırma Odaklı Kuramlar

Bu kuramlar kişilik üzerine çok yüzeysel bir yaklaşımla eğilmektedirler. Kişilik üzerine yaptıkları açıklamalarda genellikle davranışla ilişkili soyut ifadeleri ve bilinç dışını çok önemsemeyerek bilince ve somut açıklamalara odaklanmışlardır.

Allport’un öne sürdüğü kuramda kişilik, intrapsişik bir yaklaşımla değerlendirilerek Adler ve Sullivan’ ın görüşlerinden farklı olarak ele alınmıştır. Allport (1961) kişilik gelişimi hipotezini açıklarken bireyin başkaları üzerinde bıraktığı etkinin ve başkalarından aldığı tepkinin önemli unsurlar olduğunu belirtmektedir. Fakat bu durumun tecrit edilmiş bir insanın kişilik gelişiminin olmayacağı, onun kimliksiz bir birey olduğu anlamına gelmediğini de eklemektedir. Bu insanların da tıpkı diğer bireyler gibi istenen kişilik niteliklerine sahip olabileceğini, içimizde gerçek doğamızı oluşturan bir şeylerin var olduğunu öne sürmüştür. Allport kişilik yapısını oluşturan ana unsurları kişisel yatkınlıklar (personal dispositions) diye adlandırmış ve bu kavramın bireyi kişisel özellikleri esas alınarak tanımlamamıza olanak sağlayan bireye has niteliklerdir şeklinde açıklamıştır. İki insanın asla birbirine benzemeyeceğini söyleyen Allport, insanların özelliklerinin kişiye has olduğunu ve insanların davranma şekillerinin ve farklılıklarının anlaşılmasında en uygun yaklaşımın ayırıcı özellik (trait) kavramı olduğunu öne sürmüştür. Bu kavramı, kişinin belli bir kişilik özelliğini ne

kadarını yansıttığına bakarak kişiyi kategorize eden bir boyut şeklinde açıklayarak bu durumu iki ana iddiaya dayandırmaktadır. Bu varsayımın birincisi kişilik özelliklerinin zamanla ve farklı durumlara göre değişmeyeceğidir. İkincisi ise bireyin davranışlarında istikrar ve tutarlılık olmasıdır (İnanç ve Yerlikaya,2017: 239-244).

Cattell ise kişiliği oluşturan kuramcılarının aksine kişilik bileşenleri üzerine çalışmalar yapmamış farklı disiplinlerdeki yöntemleri kullanarak kuramına yön vermiştir. Daha önce psikologlar ve kişilik uzmanları tarafından belirlenen yüzlerce özelliğin birbirine çok yakın olmasından dolayı, özelliklerin birbiriyle ilişkisi bulunanlarıyla, birbirinden tamamen ayrı olanlarını sınıflandırıp kişiliğin ana yapısının tespit edilebileceğini iddia etmiştir (Burger, 2016:248-249).

Eysenck ise yürüttüğü kişilik çalışmalarında mümkün olduğu kadar çok değişken kullanılması gerektiğini, ayrıca bir de kontrol grubunun şart olduğunu belirtmiştir. Kişilik araştırmalarının psikanalizde olduğu gibi bireye odaklanarak (idiyografik) değil, grubun genel yasalarını araştırmaya odaklanarak (nomotetik) yapılması gerektiğini savunmuştur. Birbirleriyle ilişkili değişkenleri birleştirerek az sayıda faktöre indirgemekten oluşan istatistikî faktör analizi tekniklerini ve grup üyeliklerini tahmin etmek için denklemlerin geliştirilmesinden oluşan ayırt edici faktör analizini tercih etmiştir.

McCrea ve Costa, daha önce yapılan çalışmaları yeni bir noktaya taşımış ve ilk olarak faktör analizinin nevroitiklik ve dışadönüklük özellikleri üzerine yoğun çalışmalar yapmıştır. Yeni keşfettikleri boyutu deneyime açıklık olarak isimlendirmişlerdir. Fakat 1985 yılına kadar üç faktörlü model üzerinde çalışan McCrea ve Costa, 1985 yılından sonra kişiliğin iki boyutunu daha keşfetmişler ve bu yıldan sonra çalışmalarını kişiliğin beş boyutu üzerinde yoğunlaştırıp yeni bir ölçme aracı geliştirmişlerdir (Costa ve McCrea, 1985-92). McCrea ve Costa'nın (2003 buldukları beş faktörlü analiz çalışmalarının neticesinde dışadönüklük, nevrotizizm, deneyime açıklık, uyumluluk ve öz-disiplin başlıkları altında beş temel kişilik özelliği belirlenmiştir (İnanç ve Yerlikaya,2017: 278-279).

1.3.4. İnsancıl / Varoluşçu Kuramlar

Bu kuramlarda odak noktası, bireyin sağlıklı gelişimi ile birlikte ilerlemesi için gerekli olan ve kişinin dünyaya gelmesiyle birlikte kendisinde var olan mevcut güçtür. Avrupa kaynaklı varoluşçu felsefe öncülerinin ve Rogers, Maslow gibi Amerikalı psikologların yürüttüğü araştırma ve çalışmalar hümanist psikolojinin temelini oluşturan iki önemli unsurdur.

Rogers'ın danışan-merkezli terapi olarak bilinen yöntemi onun kişiliğe ait tüm düşüncelerini yansıtır niteliktedir. Rogers, danışanın pasif bir şekilde, terapistin akıllıca yorumlarına bağımlı olduğu terapi anlayışını reddetmiştir. Terapi sürecinin sonunda hedeflenen değişimde sorumluluğu terapistte değil danışana, yani kişinin kendisine veren Rogers, bireyin olumlu yönde fikir ve davranışlarının değişmesi için potansiyelinin olduğunu iddia etmiştir. Rogers'a (1961) göre, 'gerçekleştirme eğilimi' diye isimlendirdiği, bireyin potansiyeli oranında gelişmesini, bu gelişmeyi devam ettirmesini, üretmesini ve daha donanımlı hale gelmesini sağlayan güdülenme süreci anlamındaki bu olumlu güç kişinin kendisinde mevcuttur (Rogers, 1959). Rogers kişilik gelişiminde belirli şartlar ve gelişim aşamaları diye sınıf ayrımı yapmamış, bunun yerine kişiye doğumundan itibaren bir koşula bağlı olmadan saygı göstermenin esas olduğunu savunmuştur. Gelişmekte olan kişi, tecrübelerine dayanarak bir değerlendirme yapmalı ve seçimlerini de bu değerlendirme sonucuna göre belirlemelidir (İnanç ve Yerlikaya,2017: 289-297).

Maslow (1968) ise biyolojik yapımızdan kaynaklanan içsel ve doğal bir doğamız olduğunu vurgulamaktadır. Maslow, Rogers'ın insan doğasına ilişkin iyimser bakış açısını büyük ölçüde paylaşmaktadır. Maslow'a göre insan doğası doğuştan gelen yatkınlıklarımız içinde kibarlık, cömertlik, sevgi ve diğer olumlu değerleri içerdiği gibi genel anlamda sağlıklıdır. Maslow (1968), doğuştan gelen bu yapının zorunlu bir şekilde ya da esas olarak kötü olmadığını söyler. Bunu söylerken iddiasının altında temel ihtiyaçların, duyguların ve becerilerinin nötr olduğu veya yapıcı özellikleriyle 'iyi' olduğu varsayımını esas almaktadır. Bunun dışındaki öfke, kin, nefret, kıskançlık, sadizm, zarar verme gibi niteliklerin kişinin temel özelliği olmadığını belirtmektedir (İnanç ve Yerlikaya,2017: 305-306).

Maslow'un belirlediği iki tür güdüden biri ihtiyaç duyulan bir nesnenin yokluğundan kaynaklanan 'yetersizlik gereksinimleri' olup açlık ve susuzluk gibi temel ihtiyaçlar bu grupta yer almaktadır. Bu ihtiyaç karşılandığında yetersizlik güdülerinde tatmin sağlanmaktadır. Diğeri ise 'büyüme gereksinimleri' diye adlandırılan, beklenti içinde olmadan sevgi duymak ve kişinin kendini gerçekleştirme için beslediği hislerden oluşmaktadır. Fakat yetersizlik gereksiniminde olduğu gibi nesne elde edildiğinde tatmin olunmamaktadır. Doyum duygusu, güdüyü dışarı vurmakla yaşanmaktadır. Maslow'un beş ana sınıfa ayırdığı yetersizlik ve büyüme gereksinimleri 'İhtiyaçlar Hiyerarşisini' ortaya çıkarmıştır. Bu hiyerarşinin en alt katmanında fizyolojik gereksinimler, zirvesinde ise kendini gerçekleştirme gereksinimi yer almaktadır. Bu gereksinimlerden herhangi biri tatmin edilmez ise bir sonraki aşama kişiyi çok da ilgilendirmemektedir (Burger, 2016: 429-432).

1.4. Yaratıcılık

1.4.1. Yaratıcılık Kavramı

Yaratıcılık kavramı, kişilik kavramında olduğu gibi tek bir tanımı olmayan, göreceli olan ve uzmanlar tarafından farklı şekillerde tanımlanan bir kavramdır. San (2008: 13), 'meydana getirmek, doğurmak, yaratmak' anlamında olan bu kavramın Latince 'Creare' sözcüğünden geldiğini belirtmekte ve bu kelimenin anlamında devingen ve dinamik bir süreç olma özelliğinin gizli olduğunu da eklemektedir. Andreasen'a (2015) göre ise anlam bütünlüğü olarak 'yapabilmek, bir şey ortaya koyabilmek, var edebilmek veya yaratabilmek' anlamında kullanılmaktadır. Sözlük anlamı 'yaratıcı olma durumu, yaratma, her bir yerde var olduğu kabul edilen, bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık' (<http://www.tdk.gov.tr>, 2018) şeklinde çok da açıklayıcı olmayan bu kelimenin ansiklopedik anlamı 'yeni ve özgün bir şey bulma, tasarlama yetisi, gücü' şeklinde verilmiştir (Büyük Larousse 24. cilt, 1986: 12420). Rıza (1999: 2), merak (curiosity), hayal gücü (imagination), keşif (discovery), yenilik (İnnovation), buluş (invention), farklılık (diversity) gibi deyimleri yaratıcılık kavramına eş değer görmektedir.

Edindiğimiz tecrübe ve bilgilerin kullanıldığı yaratıcılık sürecinde, yeni bilgilerin daha önce kazanılanlarla birlikte kullanıldığı da bir gerçektir. Bir yapma ve oluş süreci olan

yaratıcılıkta, oluş değişme olarak kabul edilmekte ve řu ana kadar yaşanmamış bir şeyin şekil alması olarak açıklanmaktadır (San, 2008: 13).

Rawlison (1995), yaratıcı dūřünmeyi, önceden aralarında herhangi bir baę kurulmamış nesne veya fikirler arasında bir ilişki kurmak olarak tanımlanmaktadır (Atakan 2014: 2). Guilford'e (1976) göre yapılan araştırmalarda, kişinin yaratıcı bir fikir ya da ürün meydana getirmesinin bir deha veya olağanüstü bir kabiliyet gerektirmediği, bu durumun öğrenilebilir bir řey olduğu sonucu çıkmıştır (Akkan, 2010).

I.Özel Eęitim Konseyi Ön Raporu'na (1991) göre yaratıcılık, nitelikleri bakımından detayların, fikirlerin ve nesnelere estetik özelliklerine karşı hassas olma, tecrübe, değişiklik ve yeniliğe karşı açık olma, dūřüncede akıcılık, esneklik ve özgünlük olarak ifade edilebileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede yaratıcılık yeni kavramlar geliştirme ya da kavramlar arasında baę kurabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Önemli olan řey yaratıcı bireyin, başkalarından farklı dūřünebilme yeteneğine sahip olmasıdır. Buradan yola çıkarak yaratıcılığı, üretken ve olumlu bir davranışın uygulamaya dökülmesi olarak anlamak mümkündür. Yavuzer'e göre (2017:143-144) göre üstün zeka her zaman yaratıcılığın belirleyicisi olmamakta, hatta düşük zekalılarda bile yaratıcılığa rastlanabilmektedir. Sanat alanında yaratıcı bir yanıtın ortaya çıkmasında sinerji oluşturan nevrotik kişilik yapısı gibi bir özellik, bilim gibi bir başka alanda tam tersi sonuçlara yol açabilmektedir. Bireyin yaratıcı yanıtlarının ortaya çıkmasında dūřünsel ve dūřünsel süreçleri şekillendiren aile ortamı, okul sistemi, kişilik yapısı, kültürel yapı vb. bir takım çevresel etmenler rol oynamaktadır. Söz konusu etmenler doğuştan gelen özellikler üzerinde, 'Kartopu etkisi yaparak' gelişmesini sağladığı gibi tam tersine sönmesine de yol açabilmektedir (şahin 2017: 751).

Morgan ve Foster (1999), yaratıcılığın standart ve genel kabul görmüş bir tanımının olmamasını, bu kavramın çok farklı şekillerde ve davranışlarda görölmesine bağlamaktadır. Yapılan bir çalışmada 101 farklı yaratıcılık tanımının olduğu görölmüştür (Aleinikov, Kackmeister ve Koenig, 2000, akt. Terrefinger, Young, Selby ve Shepardson, 2002). Pek çok dūřünürün ve araştırıcının kendi perspektifinden tanımlamaya çalıştığı yaratıcılık kavramının nesnel ve kabul edilmiş tek bir tanımı bulunmamaktadır.

Krişnamurti'ye (2015) göre, yaratıcılık kavramının ortaya çıkmasını sağlayan hoşnutsuzluk duygusudur. Eğer kişide hoşnutsuzluk durumu olgunlaşır ve hoşnut olmayı sağlamaya çalışırsa yaratıcılık olgusu da görülür. Yaratıcılık bir sezgi süreci olarak da algılanmakta, eksikleri hissedip, bunların üzerine kafa yormak, fikirler ne sürmek, hipotezler geliştirmek, sonuçlarını değerlendirmek, değiştirmek ve tekrar denemek olarak da tanımlanmaktadır (Torrance,1993). Bir başka açıdan bilinen yöntemlerden sıyrılma, yeniliğe ve sınamaya açık olma ve kalıp yargılardan kurtulma olarak görülmektedir. Ek olarak bilim, teknik veya bunların dışındaki sahalarda yaratıcılığın his, akılcı hayal gücü ve analiz yeteneğinin, imgelem ve sınama ile akıl yürütmenin ıraksak ve yakınsak taraflarının birliğinden oluştuğu ileri sürülmektedir (San, 2008: 14).

Demirel'e (2010) göre yaratıcılık, yeni, farklı ve kişiye has fikirler, eylemler ve eserler ortaya çıkarma kabiliyeti olarak tanımlanmış ve bazen dış dünyanın engellemelerine rağmen bunlardan sıyrılma ve üstesinden gelebilme yeteneği olabileceği de belirtilmiştir.

San (2008: 14-15) yaratmanın daha önce gün yüzüne ve varlık alanına çıkmamış bir şeyi, hiç yoktan var etme anlamına da gelebileceğini ve genel anlamda var olandan yeni bir form oluşturma ve tasarlama süreci olduğundan bahsetmektedir.

1.4.2. Yaratıcı Kişilik zellikleri

Yaratıcılık kavramının birbirinden farklı birçok tanımı olması nedeniyle yaratıcılık özellikleri de farklılık göstermektedir. Yaratıcı kişilik özelliklerinin lldğu araştırmalarda, leği geliştiren kişilerin yaklaşımlarına göre alt faktörlerin ölçülmesinin temel sebebi budur.

Yaratıcı bireyler yaratıcı oldukları alana göre farklı duygular ve kişilik özelliklerine sahiptirler. Ama yine de, yaratıcı birey, yaratıcı olmayan bireyin, olduğu gibi kabullendiği toplumsal kuralları, yaşam biçimini sorgulama eğilimi göstermektedir. Bu nedenle kendini içinde yaşadığı kültürden ayrı tutan bir özelliğe sahiptirler. Çoğunlukla yaratıcı insan sorulara kesin ve net yanıt vermek yerine belirsiz, olasılıklar içeren yanıtlar verir. Bu da kendine gvensizmiş gibi bir algı yaratmaktadır. Yaratıcı bireylerin

diğer bir ortak özelliği yalnızlığa katlanma eşiğinin yüksek olmasıdır, saatlerce tek başlarına çalışabilir güce sahiptirler (Şimşek, 2012)

Abbs'e (1989) göre, yüksek derecede yaratıcı bireyler, hayallerini çalışma biçimleri olarak kullanmaktadırlar. Yaratıcı bireyler aykırı, bağımsız, kurallara uymayan kişiler olarak bilinmekte; geniş ilgi alanlarına sahip, risk almaktan korkmayan, yeni deneyimlere açık, davranışsal ve bilişsel olarak esnek olabilmektedir. Dağlıollu'na (2015) göre yaratıcı bireyler, diğer insanlara kıyasla düşünme becerilerini daha sıklıkla kullanabilmektedirler.

Demirer'e (2015) göre, farklı yaklaşımlar farklı kişisel özelliklere sahip olunabileceğini göstermektedir. Bu özelliklerden bir kısmı düzensizlik, karmaşıklığa karşı tolerans, maceracılık, yoğun sevgi, karşılıksız yardım etme gibi özelliklerdir. Ayrıca yaratıcılar başka kişilerin farkında olan, yoğun olarak bir işle ilgilenen, karmaşık şeylere eğilimi olan, esrarengiz olana karşı merak duyan, zor olan işlerle uğraşan kişilerdir. Bazen dışarıdaki dünyaya çarşı çekinik bazen de yapıcı olarak eleştiriler yapabilen, cesur davranan, bilinçli kurallar çerçevesinde yaşayan, görgü kurallarını ve sağlık kurallarını önemsemeyen kişilerdir. Benzer olarak yaratıcı bireyler mükemmelliği arzulayan, istikrarlı, farklı değerleri benimsemiş olan hiyerarşik düşünceye sahip, hoşnutsuz, düzenlemenin aşırısından rahatsızlık duyan, baskın, heyecanlı, coşkulu, dinamik özellikler gösterirler. Kusurları ve eksiklikleri bulurlar, insanlar tarafından farklı görülmekten tedirgin olmazlar, güzelin, alışılmışın, iyi olanın dışında olan ve meraklıdırlar. Görülen diğer özellikler; kendisine yetebilen, yalnız olmaktan hoşlanan, bağımsız, değer yargılarına bağımlı olmayan, özgür düşüncelere sahip, bireyci, kuvvetli sezgilere sahip, çalışkan, içe yönelimli olmalarıdır. Alışılmışın dışında uğraşları bulunur, bazen de iş kabiliyeti eksik, yanlış yapma eğilimi yüksek olabilmektedir. Bazen uyum sağlamakta zorlanabilmekte, alışılmışın dışında alışkanlıkları görülebilmektedir. Kendi görüş ve tutumunda ısrarcı olurlar, genellikle bir sorunla meşguldürler, karışık düşünceleri benimseyebilirler ve soru soran, radikal, başka düşünce ve fikirlere açık kişiler olarak tanınırlar. Bazen içgüdülerini kontrol edemezler, duygularını bastırmazlar. Yaratıcılık düzeyi yüksek olanlar kendine güvenli ve yeterli, güçlü, güzelliğe karşı duyarlı, samimi olmaktadır. Bazen dik başlı, ikna etmesi zor, kendisine tanıtılanı o şekilde kabul etmeyen irdeleyen, değişken kişiler olarak bazen de

kendi içine kapanan sakın, utangaç, sade ve duygusal olarak bilinmektedirler. Yaratıcılar farklı alanlarda kendisini yetiştirmiş, görsel algısı güçlü, çeşitliliği seven, risk almayı seven kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirel, 2010 akt. Gürhan, 2017).

Torrance yaratıcılığı geliştirici kişilik özelliklerini, meraklı, araştırmacı, risk almaktan çekinmeyen, bağımsız düşünebilen, ısrarcı, cesaretli, bağımsız değerlendirebilen, yenilikçi, mizah anlayışı yüksek, zoru seven olup, grup olarak yaratıcı düşünebilmede en önemli özelliğin farklı fikirlere ve uzlaşmaya açık ve toleranslı olmak olduğunu belirtmektedir (Shaughnessy, 1998).

Yıldız'a (2010) göre yapılan bir araştırmada yaratıcı kişi hem dinamik, güçlü bir enerjiye sahip, hem de sessiz ve esnek bir yapıya sahiptir. Zeki olmasına karşın zaman zaman acemidir. Yaratıcı kişi eğlence ve disiplin, sorumluluk ve sorumsuzluk gibi zıt kavramları bir arada bulundurur. Hayal dünyası ile realist dünya arasında gidip gelir. Karşıt düşüncelere karşı kendi düşüncelerini muhafaza eder. Bir yandan alçak gönüllü diğer taraftan da gururlu bir yapısı vardır. Bir taraftan sıradan bir kişinin sahip olduğu katı ve keskin çizgilerini, diğer taraftan da özgünlüğü olan bir kişinin sahip olduğu eğilimleri kendisinde barındırır. İç dünyasında hırslı, hararetili bir yapı barındırırken, diğer taraftan kendine özgü düşünebilir. Gördüklerine karşı duyarlı olma ve açık görüşlü yapısını açık bir şekilde sergiler.

Uzunçarşılı ve Cengizhan'a (1999) göre yapılan araştırmalar karşımıza birçok kişilik özelliği çıkarmıştır. Tüm bu özellikleri bir kişinin kendisinde barındırması pek olası değildir, fakat yaratıcı kişi bu özelliklerin birçoğunu kendisinde barındırmaktadır. Hemen hemen her insan birçoğu olmasa bile bu özelliklerden bazıları birçoğunu, bazıları ise bir kısmını kendisinde barındırır. Bazen de kişilerde var olan bu özellikler dış faktörlerin de etkisiyle kısıtlanmış, engellenmiş veya bastırılmış olarak karşımıza çıkabilmektedir.

1.4.3. Yaratıcılık ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Herkesin fikir birliğinde olduğu kesin bir tanımı olmayan ve uzmanlara göre çok farklı değişkenlerin belirlediği yaratıcılık kavramını bu nedenlerden ve çok geniş bir alanda değerlendirilmesinden ötürü kategorize etmek oldukça güçtür. Genel anlamda farklı

açılardan yaklaşan bazı kuramcılar yaratıcılığı, bilinçdışıında meydana gelen bir olay, sorun çözme becerisi, olgular arası ilişki kurma becerisine dayalı bir fikir yürütme eylemi ve zekanın dışavurumu şeklinde farklı ifadelerle açıklamaya çalışmışlardır (MacKinnon, 1962; Guilford, 1968; Maslow ve diğerleri, 1970; Kolberg ve Bagnal, 1974; Getzels, 1975; Rouquette, 1992; Malaga, 2000; Adams, 2001). Diğer bazı kuramcılar ise yaratıcılık kavramını öznel bir fikir yürütme eylemi şeklinde görerek, bireyin kavrama yetisini bilişsel yönde değişen düşünme biçimi ile niceliksel olarak psikometrik bir perspektifle inceleyerek yaratıcı kişiliğin açıklanabileceğini savunmuşlardır (MacKinnon, 1962; Guilford, 1967; Torrance, 1974a,b,1988).

Bir kısım araştırmalar (Argyris ve Schön, 1996), yaratıcılığı değerlendirirken örgütsel veya toplumsal açıdan ele alıp bu unsurların etkisine odaklanmışlardır. Bu araştırmacılar zihindeki bilgilenme süreci ve öznel yaratıcılık temelinde oluşturdukları hipotezlerinin dayanaklarını yaratıcılık potansiyelini ölçme ve geliştirme amaçlı kullanılan ölçümlere dayandırmışlardır (Thurstone, 1952; Osborn, 1957; Torrance, 1966, 1968; Weiser, 1970). Tüm bu varsayımlar temelinde Rouquette (1992) yaratıcılığı baskı, birey, işlem ve eserin birleşmesinden oluşacağını söylerken, Stein ve Heinze (1960) bu kavramı verim, süreç, kişilik ve ölçüm açısından ele almıştır (Yavuzer, 1989). Eysenck (1994) yaratıcılığı üç başlık altında incelerken bunların, dışsal, bireysel ve bilişsel değişkenler olduğunu belirtmektedir. Isaksen ve arkadaşları (1993) yaratıcılık kavramını 4P şeklinde formüle ederek, İngilizce person, process, product, pres anlamlarına gelen birey, süreç, ortam ve ürün başlıklarında incelerken, Dacey ve diğerleri (1998) ise bu alanda yapılan çalışmalarını kişilik, psikoloji, eser ve bilişsel aşamalar açısından ele alarak araştırmalarında psikometrik ölçümlere yer vermiştir.

Bir takım araştırmacılar yaratma sürecini beş aşamada ele alıp değerlendirmişlerdir (Goeltsch ve Davis, 1997; Malaga, 2000; Lee ve diğerleri, 2002). Bu aşamalar problemi tanımlama, veri toplama, fikir yürütme, fikir geliştirme ve uygulama evreleridir. Birinci evre olan sorunu tespit etme aşamasında açık ve anlaşılır bir şekilde çözülecek sorunun ne olduğu tanımlanmaktadır. İkinci aşama, konuyu değerlendirme ve yöntem belirlemek için bilgi edinme evresidir. Üçüncü aşamada varsayımlar öne sürülmektedir. Dördüncü aşamada fikirler geliştirilmekte veya değiştirilmekte ve olası çözümler

hesaplanmaktadır. Beşinci ve son aşama ise buluşun uygulanabilirliğinin tartışıldığı ve eyleme geçildiği aşamadır (Onur ve Zorlu, 2017: 1542).

Psikoanalitik Psikodinamik kuramda yaratıcılık kavramı ve ilişkili söylemler kişilik merkezli savunma mekanizmaları üzerine kurgulanmıştır. Bu kişilik kuramı davranışı bireyin içindeki psikolojik dinamiklerin bir sonucu olarak kabul etmektedir (Morris, 2002). Kuramın çıkış noktası Freud'un zihinsel süreçleri ilişkisi içinde tanımlanmasına dayanmaktadır. Freud, yaratıcılığı, kişinin kontrol edemediği libido ile bilinçaltı arasında geçen bir çatışma savunması yani bilinçdışı meydana gelen bir olay olarak kabul etmektedir. Freud'un bu bakış açısı merkez alınarak, psikoanalitik kişilik kuramı, bilinç ve bilinçaltı arasında kurulan denge ile ilişkilendirilmektedir (Cüceloğlu, 2005).

Gürhan (2017: 16-18) araştırmasında Psikoanalitik bakışın temellerini oluşturan Freud'un kendisinden sonra gelenlere öncülük ettiğini belirtmiştir. Freud (1933), sanat konusunda yaratıcılığın kaynağını açıkladığı teorisini ortaya attığında insanlar önceleri aşırı tepkiler vermelerine rağmen bir süre sonra kabullenmişlerdir. Yaratıcılığın doğrudan nevrozla alakalı olduğunu iddia eden Freud' a göre, nevroz ve yaratıcılık aynı kaynaktan beslenerek bilinçdışı boyutta gerçekleşmektedir. Gerçeklik ve sosyal baskı ve yasaklarla ilişkide bulunan bilinçli ego tarafından uygulanan bastırmadan dolayı ortaya çıkmayan, içgüdüsel dürtülerden kaynaklanan çatışmalar yaratıcılığı meydana çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu çatışmalar, egonun onaylayacağı şekilde çözüme kavuşursa ortaya çıkan içgüdüsel tepiler yaratıcılığı oluşturur. Aksi durumda yani çözüm bulunmadığında ise ego yeniden geriye atılır veya histeri, fobi, obsesyon gibi gizlenmiş nevrozlarla yeniden ortaya çıkar. Bu durum nevroz ve yaratıcılığın aynı kaynaktan beslendiğini yani ikisinin de bilinçdışı çatışmalardan kaynaklandığını göstermektedir. Yaratıcı kişilik egonun hakimiyetini zayıflatıp bilinçdışındaki tepileri yeniliğe dönüştürerek iç çatışmalarını çözmüş olur (Vexliard, 1966: 114).

Bu görüşü benimseyen Carl Gustav Jung, A. Adler, K. Horney, Otto Rank, Ernst Kris, Lawrance Schlesinger Kubie, Heinz Kohut gibi araştırmacılar olmuştur. Freud'a göre yaratıcılık, kişinin içsel çatışmalarından doğmaktadır. Çocukluk çağı yaşanmışlıkları ürünün yaratım aşamasında büyük bir öneme ve etkiye sahiptir (Gençtan, 2014; Genç, 2000). Freud'a göre topluma zarar olarak karşımıza çıkabilecek libidinal dürtülere karşı genç yaşlarda bilinçaltının içsel çatışmaları sonucunda ortaya çıkan yaratıcılık bir

savunma aracıdır (Ayyıldız Potur, 2007). Yaptığı araştırmalarda, Dostoyevski, Beethoven gibi sanatçıları incelemiş ve sanatçının baskıladığı dürtülerini, güdülerini, hayal gücü ile beslediğini savunmuştur. Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler adlı romanında babasına karşı beslediği yoğun nefret duygusu, babasının ölümünü arzu etmesi fakat bu düşüncelerinden dolayı suçluluk duygusuna kapılması yaratıcı savunmayı karşımıza çıkarmaktadır.

Bilişsel gelişim kuramına göre yaratıcılık, bilişsel işlemler ve bu işlemlerin koordinasyonu sonucunda gelişen denge olarak tanımlanmaktadır (Hatırnaz, 2010). Yaratıcı düşünce statik olmaktan öte dinamik olan, bilişsel işlemler ve bu işlemlerin koordinasyonu sonucunda gelişebilen bir denge ile açıklanmaktadır (Coyne, 1997, Hanne ve Barber, 2001). Bilişsel kuramlara göre, aynı anlamları ve zıt anlamları birlikte ele alarak düşünme yaratıcılığın özelliğidir. Yaratıcılık ise, 'varsayımsal düşünme yollarını kullanarak sorun çözmeye, bilgileri akıllıca düzenleme ve bu aşamalardan sonra bireye has bir eser ortaya koyma' olarak tanımlanmaktadır (Parsıl, 2012).

Onur'a (2018: 149) göre Hümanistik bakış açısı altında yaratıcılık, psikoanalitik bakış açısına kıyasla, daha bilinçli ve belli bir amaca yönelik olması konusunda ele alınarak değerlendirilmiştir. Hümanist psikologlar insan potansiyeline verdiği değerle yaratıcılığın, bireyin kendi ego kontrolü ile gerçekleştirebileceği görüşünü savunmaktadır (Dacey vd., 1998). Hümanist yaklaşım yaratıcı düşüncenin insanın bilinçli tavrının yoksunluğundan oluştuğunu reddetmekte, bireyin kişilik özelliklerinin ve problem çözmeye sürecindeki bilinçli olarak ortaya koyduğu bireysel tavrının önemine vurgu yapmaktadır (Craft, 2001). Yaratıcılık, insancıl davranış yaklaşımına göre istedik bir davranıştır ve doğan her birey bu potansiyeli taşımaktadır. Gerekli zaman ve uygun koşullar ve şartlar sağlandığında her birey yaratıcı eserler meydana çıkarabilir. Bu kurama göre, yaratıcılık ürün ya da süreç temelli olmaktan çok bireyin iç ve dış yaşam kalitesi ile ilgilidir (Bender, 2006; Kırıçoğlu, 1991; Parsıl, 2012). Hümanist yaklaşımın kuramcıları insanlığa zarar verecek, insanoğlunu yok edecek ve büyük bir yıkıma yol açacak yaratıcılık ürünlerine karşı çıkarlar. Bu eserlerin etik bir çerçevede, insanlığın değer yargıları bağlamında ve toplumsal etkileri göz önünde bulundurularak ele alınmasının gerekliliğini belirtirler. Bu kuramcılara göre yaratıcılığı belirleyen durumlar

gerginlik, kaygı, eleştiri ve stres değil, rahatlık ve onaylayıcı ortamların varlığıdır (Yavuzer, 1989).

Gestalt kuramı yaratıcılığı orjinalliği bozmamak adına nesnelere, varlıkları, kavramları bir bütün olarak değerlendirmektedir. Yaratıcı süreç aşamalı, kademeli ya da parçalı olmak yerine bir bütün olarak değerlendirmektedir (Genç, 2000). Gestalt kuramında 'üretken düşünce' ve 'sorun çözme' kavramları yaratıcılık yerine kullanılmışlardır. Max Wertheimer'e göre, yaratıcı düşünme süreci var olan sorunun tekrar değerlendirilmesini sağlamaktadır. Problemin yapısal yönlerinin ve gereksinimlerinin bireyde strese ve gerilime yol açtığını vurgulamaktadır. Oluşan stresi azaltmak ve problemi farklı çözüm yollarından da ele almak için strese sebep olan durumlar saptanarak takip edilmelidir (Sungur, 1997).

Bilişsel gelişim kuramının öncülerinden Piaget'in kuramına göre, çocuklarda zihinsel gelişim süreci dört basamaktan oluşur. Sensorimotor dönem olarak dile getirdiğimiz 0-2 yaş döneminde çocuğun konuşma becerisi kazanma sürecidir. İşlem öncesi dönem 2-6 yaş arasını kapsayan çocuğun ben merkezli (egosantrik) olduğu süreci gösterir. Üçüncü basamak ise 6-12 yaş arasını kapsayan somut işlemler dönemi olarak adlandırılan okul ve oyun dönemidir. Son olarak dördüncü basamak ise soyut işlemler dönemi olarak adlandırılan 12-18 yaşlarını kapsayan karmaşık problemleri çözmeyi öğrendiği dönemdir. Çocukluk çağındaki bu basamaklar yaratıcı bir bireyin gelişimini anlatmaktadır (Demirer Sevimli, 1997).

Vexliard (1966: 114) Gestalt yaklaşımının yaratıcılığa olan bakışını değerlendirirken, yaratıcı kazanım veya keşfetme sürecinin bir bütün içerisinde bir durumu keşfetmek hatta çözüme ulaşması gereken problemlerin veya beliren engellerin işlevi olarak bir durumu yeni bir bütünde keşfetmek olduğunu belirtmektedir. Söz konusu problemin çözümü için çabalarken veriler bir araya getirilip toplanmalı ve aşama aşama ilerleyerek sorunu ait olduğu bütün içerisinde görerek çözüm bulmalıdır. Veyahut problem eksik bir bütün olarak düşünülmesi ve tamamlanması gereken bir unsur olarak ele alınmalıdır. *Einsicht insight* diye nitelediği, içten bir aydınlanma anlamındaki bu kavramın bizi çözüme götüreceğini savunurken bu aydınlanmanın basit unsurların çözümlemesi ile kavranamayacağını belirtmektedir.

Ernest Kris (1952) ise yaratıcılığı esinlenme, zenginleştirme süreci olarak ele almaktadır. Ona göre yaratıcılık, savunma mekanizmasının ortadan kaldırılması sonucunda, beklenmedik bir şekilde aniden oluşan, ilk düşünce sürecidir ve ona göre bu süreçte geçici olarak mantıksal ve rasyonel düşünce ortadan kaldırılmalıdır. Dürtü yönelimli organize olmamış başat yapıdaki süreç sonrasında hemen ortaya çıkan etkisiz enerji serbest kalarak işlevsel bir hazza dönüşecek ve kişiyi yaratıcılığa yöneltecektir (Onur, 2018: 148).

Lowenfeld ‘Yaratıcılık ve Zihinsel Gelişme’ adlı eserinde yaratıcılık kavramının insana doğuştan bahşedildiğini yani insan olmanın gerekliliği olan temel bir dürtü olduğunu savunmaktadır (Lowenfeld, 1947). Torrance (1972) ise akışkan, esnek ve kişiye özgü fikir yürütme yeteneğine sahip olan bireyleri yaratıcı kişiler olarak tanımlamaktadır. Akıcılığı ise bir nesnenin farklı kullanımları söz konusu olduğunda, kişinin bilinenlerin dışında geliştirdiği diğer düşünme yolları olarak tanımlar. Esneklik ise bu farklı düşünceleri değerlendirebilme bunlar arasında olasılıklı düşünme kabiliyetidir. Fonksiyonel düşünme tarzına sahip biri, belli kalıplarla düşünen kişilere oranla daha esnek sayılırlar. Özgün düşünme yeteneği ise kalıplaşmış düşüncelerden sıyrılmayı yeni düşünceler üretmeyi ifade eder (Runco ve diğerleri, 2010).

Rogers yaratıcılık süresi içerisinde elde edilen ürünün, düşüncenin, fikrin ‘iyi’ veya ‘kötü’ yaratıcılık olarak nitelendirelemeyeceğini temelde hepsinin yaratıcı bir ürün olduğunu, işlevsel farklılıkların toplumsal değerlerle özdeşleştiğini dile getirmiştir. Rogers’a göre toplumsal değerleri farklı olmasına rağmen farklı davranışların yaratıcı eylem olarak nitelendirilebilmesi mümkündür. Çekilen acıyı azaltmaya çalışan veya acı çektirmek üzere sert, ağır bir işkence metodu bulmaya çalışan iki kişi de temelde yaratıcı eylemler sergilemektedir (Sungur, 1997).

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Çalışmada ilişkisel tarama modeli temel alınmıştır. Ele alınan değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için evrenden seçkisiz olarak belirlenen örnekleme ölçekler uygulanmıştır.

2.2.Evren-Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki lise eğitimi veren okullarda öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcıları Ocak-Nisan 2018 tarihleri arasında İstanbul'da belirlenen dört lisede (Esenyurt Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Esenyurt Sander Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Eyüpsultan İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Eyüpsultan Eyüp Anadolu Lisesi) öğrenim gören 228 öğrenciden (144 kız, 84 erkek) oluşmaktadır.

2.3.Veri Toplama Araçları

Çalışmada araştırmacı ve ilgili danışman öğretim üyesi tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan bir kişisel bilgi formu, 5FKÖ kısa formu ve Yaratıcılık Ölçeği kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel bilgi formu

Cinsiyet, okuduğu okul türü, sınıfı, aile geliri gibi bazı sosyo-demografik değişkenlerden ve bağımlı değişkenlerle ilgili bazı sorulardan oluşmaktadır.

2.3.2. Beş Faktör Kişilik Ölçeği (5FKÖ)

Beş Faktör Kişilik Ölçeği, kişiliği beş faktörde (Dışadönüklük, Yumuşak Başlılık, Öz Denetim, Duygusal Tutarsızlık ve Gelişime Açıklık) inceleyen “Beş Faktör Kişilik Modeli”nden hareketle oluşturulmuş bir ölçektir. Somer, Korkmaz ve Tatar (2002) tarafından 790 kişilik bir örnekleme uygulanan 361 maddenin yerleştirilmiş olduğu beş faktörün iç tutarlık güvenirlik analizleri yapılmıştır. Beş genel faktörün güvenirlik katsayıları 0.84 ile 0.91 ($X = 0.86$) arasındadır. Öz Denetim/Sorumluluk için $\alpha = 0.91$,

Gelişime Açıklık için $\alpha = 0.84$, Yumuşak Başlılık için $\alpha = 0.86$, Dışadönüklük için $\alpha = 0.86$ ve Duygusal Denge için $\alpha = 0.84$ bulunmuştur (Somer ve diğerleri, 2004). Envanterin uzun formu 220 sorudan oluşmaktadır. 5FKÖ'nün kısa formu (85 soru) çalışmamızda kullanılmıştır. Ölçeğin kısa formu uzun formdan soruların Madde Yanıt Kuramına göre seçilmesi ile geliştirilmiştir. 220 maddeli 17 alt boyut (+ sosyal istenirlik boyutu) ve beş faktör içeren 5FKÖ'nün uzun formu 85 madde olarak kısaltılmıştır. Kısa formda beş faktör, sosyal istenirlik boyut ve testi özensiz doldurma düzeyini belirlemek için kontrol maddeleri yer almıştır. Test 2000 kişilik (500 yetişkin kadın, 500 yetişkin erkek, 500 öğrenci kız, 500 öğrenci erkek) norm örneklem grubu verilerine dayanarak kısaltılmış daha sonra da 3239 kişilik çapraz geçerlik verisi ile geçerlilik çalışmaları sürdürülmüştür. Yapılan birçok geçerlilik çalışmasında kısa formun uzun formu iyi düzeyde yansıttığı ve temsil ettiği görülmüştür. Kısa formun faktörlerinin oldukça yüksek güvenilirlik gösterdikleri belirlenmiştir. Beş genel faktörün güvenilirlik katsayıları 0.81 ile 0.86 arasındadır. Öz Denetim/Sorumluluk için $\alpha = 0.85$, Gelişime Açıklık için $\alpha = 0.79$, Yumuşak Başlılık için $\alpha = 0.82$, Dışadönüklük için $\alpha = 0.82$ ve Duygusal Denge için $\alpha = 0.87$ bulunmuştur (Tatar, 2016). Dışadönüklük 14, Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik 16, Öz-Denetim / Sorumluluk 17, Duygusal Tutarsızlık 15, Gelişime Açıklık 14 maddeden oluşmaktadır. Tamamen uygun (1), biraz uygun (2), kararsız (3), pek uygun değil (4), hiç uygun değil (5) ölçekteki seçeneklerdir.

2.3.3. Yaratıcılık Ölçeği

Feyzullah Şahin (2017) tarafından Türk kültürüne uygun bir takım yaratıcı kişilik özelliklerinin ölçümüne yönelik bir ölçme aracı olarak geliştirilen yaratıcı kişilik ölçeği araştırmamızda kullanılmıştır. 17 maddeden oluşan ölçekte amaç yönelimlilik, içsel motivasyon, kendine güven ile risk alma olarak dört faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ölçek toplamı için 0.67'dir. Alt ölçeklerden amaç yönelimlilik için iç tutarlılık katsayısı 0.65, içsel motivasyon için 0.60, kendine güven ile risk alma için 0.64 olarak hesaplanmıştır. İç tutarlılık katsayısı 0.60–0.67 aralığında değişmektedir. Toplam 17 ifadeden oluşan ölçek beşli likert formundadır. Ölçekteki ifadelerin bazıları terstir. Örnek ifade: “Toplumun geneli ile kıyasladığımda kendi yeteneklerimden şüphe duyarım.” Ölçme aracından tek bir puan elde edilerek kullanılacağı gibi her bir alt faktör birbirinden bağımsız olarak da kullanılabilir. Alınabilecek en düşük ve en yüksek

puanlar Amaç yönelimlilik ve içsel motivasyon 5–25, risk alma 4–20 ve merak 3–15 aralığında değişmektedir. Ölçek toplamından ise 17–85 aralığında bir puan hesaplanabilir. Uygulama formunda numarası 1, 2, 4, 5, 11, 12 ve 13 olan maddeler ters maddelerdir. Puanlar yükseldikçe ölçülmesi hedeflenen özelliğin yükseldiği, puanlar düştükçe, gözlenen özelliğin daha az ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmaktadır.

2.4.Verilerin Analizi

Çalışmada verilerin çözümlenmesinde SPSS 21. (IBM) paket program kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerin oluşturulmasında sayı, yüzde, çeyreklikler arası dağılım aralığı, ortalama, ortanca, standart sapma gibi merkezi ve yaygınlık ölçütlerinden yararlanılmıştır. Sayısal parametrelerin normal değerlere uygunluğu görsel ve analitik olarak (histogram/ Shapiro-Wilk) değerlendirilmiş ve bağımsız değişkenler arasındaki farkın saptanmasında Kruskal Wallis - Student t, ANOVA testleri kullanılmıştır. Araştırmada sayısal değişkenler arasındaki korelasyonların saptanmasında ise Pearson ve Spearman Korelasyon Testlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada p değerinin 0,05'in altında olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

3.1. Betimleyici İstatistikler

Araştırmanın katılımcılarının sosyo-demografik özelliklere göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine göre dağılımı (n=228)

Bazı Sosyodemografik Özellikler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	84	36,8
Kız	144	63,2
Okullar		
1-Esenyurt Kız İmam Hatip Lisesi	50	21,9
2-Eyüpsultan Eyüp Anadolu Lisesi	57	25,0
3-Eyüpsultan İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	97	42,5
4-Esenyurt Sander Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	24	10,5
Sınıf		
9. sınıf	46	20,2
10. sınıf	53	23,2
11. sınıf	55	24,1
12. sınıf	74	32,5
Yaşadığı Konut tipi		
Gecekondu	16	7,0
Apartman	190	83,3
Site	22	9,6

Katılımcıların ortalama kardeş sayısı 3 ($ss \pm 2$)’tür. Bazıları evde tek çocukken en fazla kardeş sayısı 9’dur. Samimi arkadaş sayısı ortalama 4 ($ss \pm 4$) ‘tür. Bazıları hiç samimi arkadaşına sahip değilken en fazla samimi arkadaşı olan sayısı 25’tir. Ailelerin aylık gelir

ortalaması 3069 tl'dir. Uç değerlerin varlığını göz önüne alırsak ortanca 2000 tl daha anlamlı bilgi verecektir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin % 63,2'si kız (n=144), % 36,8'i erkek (n=84), %20,2'si 9. sınıf (n=46), % 23,2'si 10. sınıf (n=53), % 24,1'i 11. Sınıf (n=55) ve %32,5'i (n=74) 12. Sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin % 83,3'ü (n=190) apartman türü konutlarda. % 7 'si gecekonduda (n=16), % 9.6 'sı sitede (n=22) yaşamaktadır.

Tablo 3. Öğrenci Ebeveynlerinin Öğrenim Durumlarının Dağılımı

Değişken	Sayı	Yüzde
Anne Öğrenim Durumu		
Okuryazar değil	25	11,0
Okuryazar	16	7,0
İlkokul mezunu	85	37,3
Ortaokul mezunu	55	24,1
Lise mezunu	38	16,7
Üniversite/yükseklisans	9	3,9
Baba Öğrenim Durumu		
Okuryazar değil	7	3,1
Okuryazar	16	7,0
İlkokul mezunu	74	32,5
Ortaokul mezunu	67	29,4
Lise mezunu	44	19,3
Üniversite/yükseklisans	20	8,8

Öğrenci ebeveynlerinin öğrenim durumlarının dağılımı Tablo 3'de verilmiştir. Buna göre annelerin %11 'i (n=25) okuryazar değil, %7'si (n=16) okuryazar, %37,3'ü (n=85) ilkokul mezunu, %24,1 'i (n=55) orta okul mezunu, %16,7 'si (n=38) lise mezunu, %3,9'u (n=9) üniversite/yüksek lisans mezunudur. Babalarda ise %3,1 'i (n=7) okuryazar değil, %7 'si (n=16) okuryazar, %32,5 'i (n=74) ilkokul mezunu, %29,4 'ü (n=67) orta okul mezunu, %19,3'ü (n=44) lise mezunu, %8,8 'i (n=20) üniversite / yüksek lisans mezunudur.

Tablo 4. Öğrencilerin Sosyal Gruplara Üyelik Durumu ve Kendilerini Mutlu Hissettikleri Ortamların Dağılımı (n=228)

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Sosyal Gruplara Üyelik		
Evet	78	34,2
Hayır	150	65,8
Kendini Mutlu Hissedilen Ortam		
Arkadaş grubu	113	49,6
Ev	55	24,1
Yalnızken	40	17,5
Okul	20	8,8

Tablo 4'te öğrencilerin sosyal gruplara üye olma ve kendilerini mutlu hissettikleri ortamların dağılımı verilmiştir. Buna göre öğrencilerin % 34,2'si (n = 78) sosyal bir gruba üye iken, % 65,8'i (n = 150) herhangi bir gruba üye değildir. % 49,6'sı (n = 113) arkadaş grubunda, % 24,1'i (n = 55) evde, % 8,8'i (n=20) okulda, % 17,5'i (n = 40) yalnızken kendini daha mutlu hissettiğini bildirmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Bazı Etkinlikler Hakkındaki Tutumlarına Göre Dağılımı (n=228)

Etkinlikler	Sayı	Yüzde
Seyahat		
Hoşlanmam	20	8,8
Hoşlanırım	208	91,2
Kitap Okuma		
Hoşlanmam	70	30,7
Hoşlanırım	158	69,3
Bulmaca Çözme		
Hoşlanmam	102	44,7
Hoşlanırım	126	55,3
Sayısal Alan		
Hoşlanmam	116	50,9
Hoşlanırım	112	49,1
Sözel Alan		
Hoşlanmam	92	40,4
Hoşlanırım	136	59,6
Eşit Ağırlık Alan		
Hoşlanmam	98	43,0
Hoşlanırım	130	57,0

Öğrencilerin bazı aktiviteler hakkındaki tutumlarının durumu Tablo 5'te verilmiştir. Bu dağılıma göre öğrencilerin % 91,2'si (n = 208) seyahat etmekten, % 69,3'ü (n = 158) kitap okumaktan, % 55,3'ü (n = 126) bulmaca çözmekten, % 49,1'i (n = 112) sayısal alandan, % 59,6'sı (n = 136) sözel alandan ve %57,0'si (n=130) eşit ağırlık alanından hoşlanmaktadır.

3.2. Korelasyon Analizi Bulguları

Sosyodemografik Değişkenlerle Bağımlı Değişkenler Arası İlişkiler

Tablo 6. Öğrencilerin Bazı Sosyodemografik Özellikleri İle Bağımlı Değişkenler Arasındaki Korelasyonların Dağılımı (n = 228)

Değişkenler	Aylık Gelir	Kardeş sayısı	Samimi Arkadaş Sayısı
5 Faktör Kişilik Ölçeği			
Dışa dönüklük	0,01	-0,14	0,15
Yumuşak başlılık/Geçimlilik	-0,18	0,06	0,15
Öz-Denetim/ Sorumluluk	-0,09	0,16	0,03
Duygusal Tutarsızlık	0,12	0,12	0,01
Gelişime Açıklık	-0,13	-0,09	0,05
Yaratıcılık Ölçeği			
Amaç yönelimlik	0,07	0,02	0,01
İçsel motivasyon	-0,13	-0,01	0,07
Kendine güven	-0,01	0,06	-0,01
Risk alma	0,01	-0,01	0,09
Toplam puan	-0,03	0,03	0,07

* Pearson Korelasyon Testi, $p < 0,05$

Öğrencilerin bazı sosyodemografik özellikleri ile ölçek puanları arasındaki korelasyonların dağılımı Tablo 6' da verilmiştir. Buna göre aylık gelir, kardeş sayısı ve samimi arkadaş sayısı ile ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı korelasyon saptanmamıştır.

3.3. Gruplar Arası Karşılaştırmalar

3.3.1. Öğrencilerin Ailedeki Çocuk Sıralamasına Göre Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 7. Öğrencilerin Ailedeki Çocuk Sıralamasına Göre Bağımlı Değişken Düzeyleri Karşılaştırılması (n=228)

Ölçekler	Çocuk sıralaması			F	p*
	İlk çocuk (Ort±SS)	2. çocuk (Ort±SS)	3. ve üzeri (Ort±SS)		
5 Faktör Kişilik Ölçeği					
Dışadönüklük	3,6±0,6	3,4±0,6	3,4±0,5	4,5	0,01
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,4±0,6	3,4±0,5	3,5±0,5	0,9	0,40
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,3±0,6	3,3±0,4	3,4±0,5	0,1	0,93
Duygusal Tutarsızlık	3,1±0,7	3,2±0,7	3,4±0,7	2,0	0,14
Gelişime Açıklık	3,8±0,5	3,6±0,6	3,7±0,6	1,0	0,37
Yaratıcılık Ölçeği					
Amaç yönelimlik	16,6±5,1	17,1±4,6	16,4±5,5	0,4	0,65
İçsel motivasyon	20,4±4,4	20,6±3,8	20,1±5,0	0,3	0,76
Kendine güven	8,9±3,6	8,9±3,5	9,3±3,4	0,2	0,79
Risk alma	15,4±3,7	15,5±3,5	15,4±3,1	0,1	0,98
Toplam puan	61,2±9,6	62,2±9,0	61,2±9,2	0,3	0,75

p<0,05

Tablo 7'de öğrencilerin ailedeki çocuk sıralamasına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Buna göre sadece dışa dönüklük 5FKÖ alt boyutu ile kardeş

sıralaması arasında anlamlı bir fark saptanmıştır ($p=0,01$). Ailenin ilk çocuğu olan öğrencilerin dışa dönüklük puanları (ort. $3,6\pm0,6$) ailenin 2. (ort. $3,4\pm0,6$) ve üzerinde (ort. $3,4\pm0,5$) çocuğu olanlarına göre anlamlı seviyede yüksek olduğu gözlenmiştir ($p=0,01$).

3.3.2. Toplumsal Gruplara Üye Olanlarla Üye Olmayanların Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Öğrencilerin sosyal gruplara üye olma durumuna göre ölçek puanlarının karşılaştırılması Tablo 8'de verilmiştir. Buna göre sosyal gruplara üye olma ile ölçek puanları arasında anlamlı olarak bir fark saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 8. Öğrencilerin Sosyal Gruplara Üye Olma Durumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228)

	Sosyal Gruplara Üyelik		t	p*
	Var	Yok		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Dışadönüklük	3,51±0,50	3,45±0,58	0,76	0,45
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,37±0,60	3,45±0,54	-0,99	0,32
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,33±0,51	3,32±0,52	0,06	0,95
Duygusal Tutarsızlık	3,14±0,75	3,23±0,73	-0,86	0,39
Gelişime Açıklık	3,75±0,61	3,67±0,52	1,03	0,31
Yaratıcılık Ölçeği				
Amaç yönelimlik	16,4±5,4	16,9±4,9	-0,63	0,53
İçsel motivasyon	21,0±3,9	20,0±4,5	1,62	0,11
Kendine güven	8,7±3,9	9,2±3,3	-0,91	0,37
Risk alma	15,8±3,4	15,3±3,5	0,94	0,35
Toplam puan	61,9±8,9	61,4±9,4	0,40	0,69

* Student t Testi, $p<0,05$

3.3.3. Yaşadıkları Konut Tipine Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 9'da öğrencilerin yaşadıkları konut tipine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Buna göre yaşanan konut tipi ile bağımlı değişken düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0,017$).

Tablo 9. Öğrencilerin yaşadıkları konut tipine göre bağımlı değişken düzeyleri karşılaştırılması (n=228)

Değişkenler	Konut tipi			KW	p*
	Gecekondu	Apartman	Site		
5 Faktör Kişilik Ölçeği	Medyan/DA	Medyan/DA	Medyan/DA		
Dışa dönüklük	3,39/1,93	3,50/3,28	3,43/1,57	0,3	0,88
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,63/1,81	3,44/3,13	3,22/1,63	5,3	0,07
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,32/1,17	3,29/2,83	3,38/1,76	0,2	0,89
Duygusal Tutarsızlık	3,33/2,26	3,13/3,47	3,30/2,40	1,4	0,51
Gelişime Açıklık	3,46/1,72	3,79/2,71	3,50/2,07	3,1	0,22
Yaratıcılık Ölçeği					
Amaç yönelimlik	17/18	17/20	18,5/14	1,5	0,48
İçsel motivasyon	20,5/17	22/18	19/16	7,6	0,02
Kendine güven	9,5/9	9/12	10/11	1,4	0,49
Risk alma	13,5/11	16/14	15/13	6,7	0,04
Toplam puan	60/33	62/46	62/31	0,8	0,68

*Kruskal Wallis Testi p değeri (anlamlılık değeri = 0,017 ve altı; bonferroni düzeltmesine göre)

Bağımlı değişken düzeylerinin normal dağılım göstermediği belirlendiğinden ve ordinal yaşadığı konut tipi değişkeni gruplar arasında Kruskal Wallis Testi kullanılarak karşılaştırıldı. Üç farklı grup (konut tipi) olduğu için bonferroni düzeltmesine göre p değeri 0,017 olarak alınmıştır.

3.3.4. Kitap Okuma Tutumuna Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 10. Öğrencilerin Kitap Okuma Tutumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228) (sadece p<0,05 düzeyinde anlamlı değerler gösterilmiştir.)

Değişkenler	Kitap Okuma		t	p*
	Hoşlanmam Ort±SS	Hoşlanırım Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,16±0,51	3,40±0,50	-3,32	<0,01
Gelişime Açıklık	3,56±0,55	3,76±0,54	-2,58	0,01

* Student t Testi, p<0,05

Öğrencilerin kitap okuma tutumuna göre ölçek puanlarının karşılaştırılması ve istatistiksel olarak anlamlı saptanan alt boyutlara ait değerler Tablo 10'da verilmiştir. Buna göre kitap okumaktan hoşlanan öğrencilerin Öz-Denetim/ Sorumluluk (3,40±0,50) ve Gelişime Açıklık (3,76±0,54) alt boyut puanları hoşlanmayanlarınkine (sırasıyla 3,16±0,51 ve 3,56±0,55) göre anlamlı seviyede yükseklik göstermiştir (p<0,05).

3.3.5. Bulmaca Çözme Tutumuna Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 11. Öğrencilerin Bulmaca Çözme Tutumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228) (sadece p<0,05 düzeyinde anlamlı değerler gösterilmiştir.)

Değişkenler	Bulmaca Çözme		t	p*
	Hoşlanmam Ort±SS	Hoşlanırım Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,2±0,5	3,5±0,5	-4,06	<0,01
Gelişime Açıklık	3,6±0,6	3,8±0,5	-2,02	0,04
Yaratıcılık Ölçeği				
İçsel motivasyon	19,6±4,3	21,0±4,3	-2,39	0,02

* Student t Testi, p<0,05

Öğrencilerin bulmaca çözme tutumlarına göre bağımlı değişken düzeylerinin karşılaştırılması ve istatistiksel olarak anlamlı saptanan alt boyutlara ait değerler Tablo 11'de verilmiştir. Buna göre bulmaca çözmekten hoşlanan öğrencilerin Öz-Denetim/Sorumluluk (3,5±0,5), Gelişime Açıklık (3,8±0,5) ve içsel motivasyon (21,0±4,3) alt boyut puanları hoşlanmayanlarınkine göre (sırasıyla 3,2±0,5, 3,6±0,6 ve 19,6±4,3) anlamlı derecede daha yüksektir (p<0,05).

3.3.6. Seyahat Yapma Tutumuna Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 12'de öğrencilerin seyahat yapma tutumlarına göre bağımlı değişken düzeylerinin karşılaştırılması ve istatistiksel olarak anlamlı saptanan alt boyutlara ait değerler verilmiştir. Buna göre seyahat yapmaktan hoşlanan öğrencilerin Öz-Denetim/Sorumluluk (3,4±0,5), Duygusal Tutarsızlık (3,2±0,7), Gelişime Açıklık (3,7±0,6), içsel motivasyon (20,7±4,2), risk alma (15,7±3,3) ve yaratıcılık ölçeği toplam puanları (62,2±8,8) hoşlanmayanlarınkine göre anlamlı derecede daha yüksektir (p<0,05).

Tablo 12. Öğrencilerin Seyahat Yapma Tutumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (N=228) (sadece p<0,05 düzeyinde anlamlı değerler gösterilmiştir.)

	SeyahatYapma		t	p*
	Hoşlanmam	Hoşlanırım		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,1±0,4	3,4±0,5	-2,15	0,03
Duygusal Tutarsızlık	2,8±0,8	3,2±0,7	-2,50	0,01
Gelişime Açıklık	3,4±0,5	3,7±0,6	-2,20	0,03
Yaratıcılık Ölçeği				
İçsel motivasyon	17,3±4,9	20,7±4,2	-3,40	<0,01
Risk alma	12,7±4,0	15,7±3,3	-3,82	<0,01
Toplam puan	54,7±11,0	62,2±8,8	-3,59	<0,01

* Student t Testi, p<0,05

3.3.7. Sayısal Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 13. Öğrencilerin Sayısal Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228) (sadece $p<0,05$ düzeyinde anlamlı değerler gösterilmiştir.)

	Sayısal Alan		t	p*
	Hoşlanmam	Hoşlanırım		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,3±0,5	3,4±0,5	-2,22	0,03
Yaratıcılık Ölçeği				
Risk alma	15,9±3,1	15,0±3,8	2,11	0,04
Toplam puan	63,3±9,0	59,8±9,2	2,93	<0,01

* Student t Testi, $p<0,05$

Tablo 13'de öğrencilerin akademik olarak sayısal alan tutumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması ve istatistiksel olarak anlamlı saptanan alt boyutlara ait değerler verilmiştir. Buna göre sayısal alandan hoşlanan öğrencilerin Öz-Denetim/Sorumluluk ölçeği puanları (3,4±0,5) hoşlanmayanlarınkine (3,3±0,5) göre anlamlı derecede daha yüksek ($p=0,03$) iken, sayısal alandan hoşlanmayan öğrencilerin risk alma (15,9±3,1) ve yaratıcılık ölçeği toplam puanları (63,3±9,0) hoşlananlarınkine (15,0±3,8, 59,8±9,2) göre anlamlı derecede daha yüksektir ($p<0,05$).

3.3.8. Sözel Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 14'de öğrencilerin akademik olarak sözel alan tutumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması ve istatistiksel olarak anlamlı saptanan alt boyutlara ait değerler verilmiştir. Buna göre akademik olarak sözel alandan hoşlanan öğrencilerin Yumuşak başlılık/Geçimlilik (3,5±0,6), Gelişime Açıklık (3,8±0,6) ve içsel motivasyon (21,0±4,2) puanları hoşlanmayanlarınkine (3,3±0,5, 3,5±0,5, 19,5±4,4) göre anlamlı derecede yüksek olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 14. Öğrencilerin Sözel Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228) (sadece $p<0,05$ düzeyinde anlamlı değerler gösterilmiştir.)

	Sözel Alan		t	p*
	Hoşlanmam	Hoşlanırım		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,3±0,5	3,5±0,6	-2,31	0,02
Gelişime Açıklık	3,5±0,5	3,8±0,6	-3,91	<0,01
Yaratıcılık Ölçeği				
İçsel motivasyon	19,5±4,4	21,0±4,2	-2,53	0,01

* Student t Testi, $p<0,05$

3.3.9. Eşit Ağırlık Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 15. Öğrencilerin Eşit Ağırlık Alan Hakkındaki Tutumlarına Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228) (sadece $p<0,05$ düzeyinde anlamlı değerler gösterilmiştir.)

	Eşit Ağırlık Alan		t	p*
	Hoşlanmam	Hoşlanırım		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,2±0,5	3,4±0,5	-3,23	<0,01
Yaratıcılık Ölçeği				
Amaç yönelimlik	17,6±4,4	16,0±5,4	2,43	0,02

* Student t Testi, $p<0,05$

Tablo 19'da öğrencilerin akademik olarak eşit ağırlık alan hakkındaki tutumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılması ve istatistiksel olarak anlamlı saptanan alt boyutlara ait değerler verilmiştir. Buna göre akademik olarak eşit ağırlıktan hoşlanan öğrencilerin Öz-Denetim/Sorumluluk ölçek puanları (3,4±0,5) hoşlanmayanlarınkine (3,2±0,5) göre anlamlı derecede daha yüksek ($p<0,05$) 'tir. Amaç yönelimlik alt boyutunda ise eşit

ağırlık alandan hoşlanmayanların puanı (17,6±4,4) hoşlananlarınkinden (16,0±5,4) anlamlı olarak daha yüksektir.

3.3.10. Erkek Öğrencilerle Kız Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 16'da öğrencilerin cinsiyetine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Buna göre çalışmada cinsiyet ile 5FKÖ Öz-Denetim/ Sorumluluk, Duygusal Tutarsızlık ve Gelişime Açıklık alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0,05$). Kız öğrencilerde 5FKÖ Öz-Denetim/ Sorumluluk (3,39±0,50), Duygusal Tutarsızlık (3,28±0,75) ve Gelişime Açıklık (3,78±0,55) alt boyut puanları anlamlı seviyede erkek öğrencilerden (3,21±0,53, 3,06±0,68, 3,57±0,53) daha yüksektir ($p<0,05$).

Tablo 16. Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228)

	Cinsiyet		t	p*
	Erkek (n=84)	Kız (n=144)		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Dışadönüklük	3,50±0,57	3,46±0,55	0,47	0,64
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,44±0,51	3,42±0,59	0,26	0,78
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,21±0,53	3,39±0,50	-2,64	<0,01
Duygusal Tutarsızlık	3,06±0,68	3,28±0,75	-2,22	0,03
Gelişime Açıklık	3,57±0,53	3,78±0,55	-2,75	<0,01
Yaratıcılık Ölçeği				
Amaç yönelimlik	16,5±5,1	16,8±5,1	-0,38	0,70
İçsel motivasyon	19,1±5,1	21,1±3,7	-3,15	<0,01
Kendine güven	8,5±3,6	9,3±3,4	-1,49	0,14
Risk alma	14,7±3,6	15,9±3,4	-2,57	0,01
Toplam puan	58,9±9,2	63,1±8,9	-3,37	<0,01

* Student t Testi, $p<0,05$

Cinsiyet temelinde yaratıcılık ölçeği puanları karşılaştırıldığında ise, kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında içsel motivasyon, risk alma ve ölçek genel puanları bakımından anlamlı derecede farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Kız öğrencilerin içsel

motivasyon (21,1±3,7), risk alma (15,9±3,4) ve ölçek toplam puanları (63,1±8,9) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde erkek öğrencilerden daha yüksektir (p<0,05).

3.3.11. Lise 1. Sınıfta Okuyan Öğrencilerle 4. Sınıfta Okuyan Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 17. Lise 1. Sınıfta Okuyan Öğrencilerle 4. Sınıfta Okuyan Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması

	Sınıf		t	p*
	Lise 1 (n=46)	Lise 4 (n=74)		
Değişkenler	Ort±SS	Ort±SS		
5 Faktör Kişilik Ölçeği				
Dışadönüklük	3,56±0,51	3,44±0,58	1,14	0,26
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,49±0,52	3,53±0,51	-0,38	0,71
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,48±0,66	3,29±0,44	1,70	0,09
Duygusal Tutarsızlık	3,18±0,66	3,27±0,75	-0,67	0,50
Gelişime Açıklık	3,79±0,50	3,67±0,56	1,18	0,23
Yaratıcılık Ölçeği				
Amaç yönelimlik	16,0±5,1	16,8±5,3	-0,78	0,44
İçsel motivasyon	21,5±4,3	19,7±4,6	2,21	0,03
Kendine güven	9,2±3,0	9,5±3,5	-0,45	0,66
Risk alma	15,6±3,2	15,9±3,5	-0,50	0,62
Toplam puan	62,3±9,5	61,9±9,5	0,28	0,78

* Student t Testi, p<0,05

Lise 1. Sınıfta ve Lise 4. Sınıfta Okuyan Öğrencilerin bağımlı değişken ortalama puanlarının karşılaştırılması Tablo 17'de verilmiştir. Buna göre Lise 1 ve Lise 4'te okuyan öğrencilerin arasında 5FKÖ ve alt ölçekleri bakımından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05).

Lise 1 ve Lise 4'te okuyan öğrencilerin yaratıcılık ölçeği puanları bakımından incelendiğinde ise sadece içsel motivasyon alt boyutunda anlamlı bir fark saptanmıştır ve "lise 1" öğrencilerinde içsel motivasyon puanlarının (21,5±4,3) "lise 4" öğrencilerinkine (19,7±4,6) göre anlamlı seviyede yüksek olduğu gözlenmiştir (p<0,05).

3.3.12. Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 18.Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228)

Değişkenler	Anne Öğrenim Durumu			F	p*
	İlkokul (Ort±SS)	Ortaokul (Ort±SS)	Lise ve üzeri (Ort±SS)		
5 Faktör Kişilik Ölçeği					
Dışadönüklük	3,4±0,5	3,5±0,5	3,5±0,6	0,69	0,51
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,4±0,5	3,6±0,5	3,1±0,6	7,44	<0,01
Öz-Denetim/ Sorumluluk	3,4±0,5	3,3±0,5	3,2±0,5	2,67	0,07
Duygusal Tutarsızlık	3,3±0,7	3,0±0,7	3,2±0,8	4,50	0,01
Gelişime Açıklık	3,7±0,6	3,8±0,6	3,6±0,6	1,52	0,22
Yaratıcılık Ölçeği					
Amaç yönelimlik	16,7±4,9	16,2±5,3	17,3±5,1	0,61	0,54
İçsel motivasyon	20,4±4,5	20,5±4,1	20,2±4,1	0,09	0,92
Kendine güven	9,3±3,4	8,5±3,8	8,8±3,7	1,31	0,27
Risk alma	15,8±3,3	15,2±3,6	14,8±3,9	1,69	0,19
Toplam puan	62,2±9,2	60,5±9,5	61,0±9,2	0,78	0,46

p<0,05

Tablo 18'de öğrencilerin anne öğrenim durumu ile ilgili ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Anne öğrenim durumuna göre yaratıcılık ölçeği puanları bakımından anlamlı bir fark gözlenmemiştir (p>0,05). Anne öğrenim durumu ile 5FKÖ puanları incelendiğinde ise Yumuşak başlılık/Geçimlilik ve Duygusal Tutarsızlık alt boyut puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (p<0,05).

3.3.13. Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Öğrencilerin Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması

Tablo 19. Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Bağımlı Değişken Düzeylerinin Karşılaştırılması (n=228)

Değişkenler	Baba Öğrenim Durumu			F	p*
	İlkokul (Ort±SS)	Ortaokul (Ort±SS)	Lise ve üzeri (Ort±SS)		
5 Faktör Kişilik Ölçeği					
Dışadönüklük	3,4±0,5	3,6±0,6	3,5±0,6	2,29	0,10
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	3,4±0,5	3,5±0,6	3,4±0,6	0,45	0,64
Öz-Denetim / Sorumluluk	3,3±0,5	3,4±0,6	3,3±0,4	0,81	0,45
Duygusal Tutarsızlık	3,3±0,7	3,1±0,7	3,1±0,8	1,23	0,29
Gelişime Açıklık	3,6±0,6	3,8±0,6	3,7±0,5	2,67	0,07
Yaratıcılık Ölçeği					
Amaç yönelimlik	16,6±4,9	17,0±5,3	16,7±4,9	0,11	0,89
İçsel motivasyon	20,0±4,5	21,1±4,2	19,6±4,1	1,9	0,15
Kendine güven	9,2±3,5	8,9±3,4	8,7±3,7	0,50	0,61
Risk alma	15,6±3,3	15,5±3,7	15,2±3,6	0,29	0,75
Toplam puan	61,8±9,2	62,5±9,6	60,1±9,0	1,12	0,33

Tablo 19'da ise öğrencilerin baba öğrenim durumu temelinde ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Buna göre baba öğrenim durumu farklı olan öğrencilerin ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

BÖLÜM 4

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma sonuçlarından elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin tartışma ve yoruma yer verilmiştir.

Araştırmanın alt problemleri sırası ile tartışılmıştır.

Ele alınan sosyodemografik değişkenler (yaş, anne-baba eğitim seviyesi, ailenin aylık geliri, kardeş sayısı, samimi arkadaş sayısı, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu) ile bağımlı değişkenler ve alt boyutları (Beş Faktör Kişilik Özellikleri, Yaratıcı Kişilik Özellikleri) arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Öğrencilerin aylık gelir, kardeş sayısı ve samimi arkadaş sayısı ile 5 Faktör Kişilik Ölçeği ve yaratıcı kişilik ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Ulusoy (2018) çalışmasında ise kardeş sayısına göre yumuşak başlılık/geçimlilik puanının 4 ve üstü kardeşi olanlarda anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin ailedeki çocuk sıralamasına göre 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutu dışa dönüklük ile kardeş sıralaması arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Ailenin ilk çocuğu olan öğrencilerin dışa dönüklük puanlarının ailenin 2. ve üzerinde çocuğu olanlarınkine göre anlamlı seviyede yüksek olduğu gözlenmiştir. Ulusoy (2018) çalışmasında ise doğum sırası ile 5 faktör kişilik ölçeği alt boyutları puanları arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Gruplararası karşılaştırmalar kapsamına erkek ve kız öğrenciler bağımlı değişken düzeyleri bakımından karşılaştırılmıştır. Öğrencilerin cinsiyet temeline göre kız ve erkek öğrenciler arasında 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutlarından özdenetim/sorumluluk, duygusal tutarsızlık ve gelişime açıklık arasında kız öğrencilerin puanları erkek öğrencilerden anlamlı olarak yüksek saptanmıştır. Bulgu literatürle tutarlıdır. Alanyazında Ulusoy (2018) çalışmasında araştırmamıza benzer şekilde

özdenetim/sorumluluk puanının kadınlarda erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aliyev (2008) ve Pekiürek (2018) alışmalarında ise özdenetim/sorumluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Pekiürek (2018) ve Ulusoy (2018) alışmalarında kız öğrenciler duygusal tutarsızlık (nevrotiklik) açısından puanları araştırmamıza benzer şekilde erkek öğrencilerden yüksek bulunmuştur. Aliyev (2008) alışmasında ise duygusal tutarsızlık için anlamlı bir fark bulunmamıştır. Pekiürek (2018) ve Aliyev (2008) alışmalarında kız öğrencilerin gelişime açıklık (açık görüşlölük) açısından puanları araştırmamıza benzer şekilde erkek öğrencilerden yüksek bulunmuştur.

Çalışmamızda öğrencilerin cinsiyetlerine göre dışa dönüklük düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Pekiürek (2018) alışmasında araştırmamıza benzer şekilde dışa dönüklük düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aliyev (2008)'in yaptığı çalışmada ise kız öğrencileri erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha dışadönük bulunmuştur.

Schmitt, Realo, Voracek ve Allik'in (2008) kültürlerarası araştırmasında, birçok ülkede kadınların erkeklere oranla daha yüksek düzeyde duygusal tutarsızlık, özdenetim, yumuşak başlılık/geçimlilik ve dışa dönüklölük özelliği gösterdiğini bulmuştur.

Kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre yaratıcı kişilik özellikleri alt boyutlarından içsel motivasyon, risk alma ve ölçek genel puanları bakımından pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Bulgularımız alanyazınla paralellik göstermektedir. Alanyazında Ayđün (2014) yöneticiler arasında yapılan çalışmaya göre yaratıcı kişilik özellikleri bizim çalışmamıza benzer şekilde kadın yöneticilerde erkek yöneticilerden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde Güngör (2007) alışmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilerden yaratıcılık bakımından anlamlı olarak daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Ancak alanyazında araştırmanın bu bulgusuyla farklı sonuçlara ulaşan çalışmaların da olduğu görülmüştür. şahin (2016) öğretmenler arasında yapılan çalışmada yaratıcı kişilik özellikleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Lise 1. sınıfta okuyan öğrencilerle lise 4'te okuyan öğrenciler arasında 5 Faktör Kişilik Ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Pekiürek (2018) çalışmasında ise ortaokul ve lisede okuyan öğrenciler arasında 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutlarının tamamında lise öğrencilerinin puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Bu durum ortaokuldan liseye geçişte çocukluktan çıkıp yetişkinliğe adım atmanın belirtisi olarak yorumlanabilir.

Lise 1. sınıfta okuyan öğrencilerle lise 4'te okuyan öğrenciler arasında yaratıcı kişilik özellikleri alt boyutlarından içsel motivasyon arasında lise 1 öğrencilerinin içsel motivasyon puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Bulgu literatürle tutarlıdır. Güngör (2007) çalışmasında araştırmamıza benzer şekilde Lise 1. sınıf öğrencileri lise 2 ve lise 3 öğrencilerinden yaratıcılık puanı bakımından daha yüksek puan almıştır. Eğitim sisteminin ezber yapma ağırlıklı olması, fikir üretme kaygısı taşımaması ve sınav kaygısının (üniversiteye hazırlık sınavları) öğrencilerin yaratıcı düşünme yetilerini köreltmesi bu sonucun nedeni olabilir. Bu konuda daha ileri çalışmalar yapılabilir.

Öğrencilerin anne öğrenim durumuna göre 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutlarından yumuşak başlılık/geçimlilik ve duygusal tutarsızlık arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Annesi ortaokul mezunu olanların yumuşak başlılık/geçimlilik puanı diğerlerine göre anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Annesi ilkököl mezunu olan öğrencilerin duygusal tutarsızlık puanı anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Ulusoy (2018) araştırmasında ise yumuşak başlılık/geçimlilik puanında annesi ilkököl mezunu olan öğrencilerin, annesi üniversite mezunu olan öğrencilere göre yumuşak başlılık/geçimlilik puanları anlamlı olarak daha yüksektir. İlkokul mezunu olan annelerin çocuklarını daha geleneksel anlayışla büyüteceği düşünüldüğünde özellikle kız çocuklarının daha uyumlu, yumuşak başlı, merhametli olmaları yönünde yetiştirilecekleri yönünde bir hipotezle bu fark açıklanmaya çalışılmıştır. Pekiürek (2018) çalışmasında ise annelerin eğitim düzeylerine göre 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Anne öğrenim durumuna göre yaratıcılık ölçeği puanları bakımından anlamlı bir fark çalışmamızda gözlenmemiştir. Alanyazında Güngör (2007) çalışmasında ise anne eğitim durumu lisans ve üstü olan annelerin çocuklarının yaratıcılık bakımından anlamlı olarak daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Çetingöz (2002) de araştırmasında

eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarının diğer çocuklardan daha yüksek yaratıcılık puanları aldığını ifade etmektedir.

Öğrencilerin baba öğrenim durumu ile 5 Faktör Kişilik leği ve yaratıcı kişilik leği puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Araştırmamıza benzer şekilde Pekyürek (2018) alışmasında babaların eğitim düzeylerine göre 5 Faktör Kişilik leği alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ulusoy (2018) alışmasında ise baba eğitim durumuna göre dışa dönüklük puanının babası niversite mezunu olanlarda anlamlı olarak yüksek olduğu grlmştr. Alanyazında yaratıcı kişilik özelliği incelendiğinde Güngör (2007) alışmasında eğitim durumu lisansüstü olan babaların çocukları yaratıcılık bakımından anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır.

Öğrencilerin sosyal gruplara ye olma değişkeni ile 5 Faktör Kişilik leği ve yaratıcı kişilik leği puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Alanyazında bilgilerimize göre toplumsal gruplara ye olma durumu ile 5 faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin yaşadıkları konut tipi değişkenine göre 5 Faktör Kişilik leği ve yaratıcı kişilik leği puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Alanyazında bilgilerimize göre yaşanan konut tipi durumu ile 5 faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin kitap okuma tutumuna göre 5 Faktör Kişilik leği alt boyutlarından özdenetim/sorumluluk ve gelişime açıklık arasında kitap okumaktan hoşlananlarda pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Alanyazında bilgilerimize göre kitap okuma tutumu ile 5 faktör kişilik özellikleri arasında ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Kitap okuma tutumu ile yaratıcı kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin bulmaca çözme tutumuna göre 5 Faktör Kişilik leği ve yaratıcı kişilik leği alt boyutlarından özdenetim/sorumluluk ve gelişime açıklık ve içsel motivasyon arasında bulmaca özmeten hoşlananlarda pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Alanyazında bilgilerimize göre bulmaca çözüme tutumu ile 5 faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin seyahat yapma tutumlarına göre 5 Faktör Kişilik Ölçeği ve yaratıcı kişilik ölçeği alt boyutlarından özdenetim/sorumluluk, duygusal tutarsızlık, gelişime açıklık, içsel motivasyon, risk alma ve yaratıcılık ölçeği toplam puanları arasında seyahat yapmaktan hoşlananlarda pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Alanyazında bilgilerimize göre seyahat etme tutumu ile 5 faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin akademik olarak sayısal alan ilgisi olması ile 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutlarından özdenetim/sorumluluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Alanyazında bilgilerimize göre sayısal alan ilgisi olması ile 5 faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin akademik olarak sayısal alan ilgisi olması ile yaratıcılık ölçeği alt boyutlarından risk alma ve toplam puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sayısal alan ilgisi olmayan öğrencilerin yaratıcılık toplam puanı ve risk alma puanı anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Alanyazında bilgilerimize göre sayısal alan ilgisi olması ile yaratıcılık özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin akademik olarak sözel alan ilgisi olması ile 5 Faktör Kişilik Ölçeği ve yaratıcılık ölçeği alt boyutlarından yumuşak başlılık/geçimlilik, gelişime açıklık ve içsel motivasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Alanyazında bilgilerimize göre sözel alan ilgisi olması ile 5 faktör kişilik özellikleri ve yaratıcılık özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin akademik olarak eşit ağırlık alan ilgisi olması ile 5 Faktör Kişilik Ölçeği alt boyutlarından özdenetim/sorumluluk arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Alanyazında bilgilerimize göre eşit ağırlık alan ilgisi olması ile 5 faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

Öğrencilerin akademik olarak eşit ağırlık alan ilgisi olması ile yaratıcılık ölçeği alt boyutlarından amaç yönelimlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Eşit ağırlık alan ilgisi olmayan öğrencilerin amaç yönelimlik puanı anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Alanyazında bilgilerimize göre eşit ağırlık alan ilgisi olması ile yaratıcılık özellikleri arasındaki ilişkiyi yordayan bir çalışma bulunmamaktadır.

ÖNERİLER

Bundan sonra yapılacak çalışmalar için araştırmacılar; Yaratıcı Kişilik Özellikleri ile Beş Faktör Kişilik Özellikleri arasındaki ilişkileri daha geniş örneklemede farklı yaş gruplarıyla (çocuk, ergen, yetişkin, yaşlı) çalışabilirler.

Yaratıcılık ile mizaç ve karakter envanterleri arasındaki ilişkiler araştırmacılar tarafından incelenip sonuçları değerlendirilebilir. Kültürel açıdan yaratıcılık incelenebilir hatta bu konuda kültürler arası bir çalışma yapılabilir. Kişisel bilgi formunda incelenen bağımsız değişkenlerden sosyal bir gruba üye olma durumu daha geniş bir düzleme çekilerek sosyalleşme ve yaratıcılık arasındaki ilişki incelenebilir.

Araştırmacılar yaratıcılık ile genetik yatkınlık arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyebilirler. Araştırmamızın incelediği bağımsız değişkenlerden farklı olarak alet kullanma becerisi, gözlem yeteneği, zeka, sağduyu, içgüdü gibi etmenler; hatta bunların dışında bipolar bozukluk gibi benzer ruhsal hastalıklar ve yaratıcılık arasındaki ilişki de incelenip araştırılabilir.

Yaratıcılığın yordanmasında etkili olan kişilik özelliklerinin bilinmesi, eğitimcilerin bu özelliklere göre öğrencileri yönlendirmesine yardımcı olacağından, yaratıcılık ve kişilik özellikleri üniversitelerde ders olarak okutulabilir.

KAYNAKÇA

- ADAMS, James L. (2001), *Conceptual Blockbusting: A Guide to Better Ideas*. USA: Addison Wesley Publishing Company Inc.
- ANDREASEN, N. C. (2015). *Yaratıcı Beyin: Dehanın Nörobilimi (6. Baskı)*. Ankara: Akılçelen Kitaplar Yayınevi
- ADLER, Alfred (2008), *İnsanı Tanıma Sanatı (18. Baskı)*. İstanbul: Say Yayınları
- ALPORT, G. W. (1961), *Pattern and growth in personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston
- ARGYRİS, Chris and DONAL A. Schön (1996), '*Organisational Learning II: Theory, Method and Practice*'. Addison-Wesley
- BANDURA, A. (1997), *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman
- BAYSAL Ayşe Can, TEKARSLAN Erdal, (2004). *Davranış Bilimleri (4. Baskı)*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın
- BECK, AARON T. (2008), *Kişilik Bozukluklarının Bilişsel Terapisi*. İstanbul: Litera Yayıncılık
- BURGER, Jerry M. (2016), *Kişilik (5. Baskı)*. İstanbul: Kaknüs Yayınları
- BÜYÜK LAROUSSE(1986), *Sözlük ve Ansiklopedi (13. Cilt)*. İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık
- CATTEL, R. (1965), *The Scientific Analysis of Personality*. Baltimore: Penguin Books
- CEMALCILAR, Zeynep (2016), *Psikoloji (7. Baskı)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- CLONİNGER, S. C. (2000). *Theories of Personality: Understanding Persons (Third Edition)*. USA: Prentice Hall
- COLEMAN, J. C. (1964). *Abnormal Psychology and Modern Life*. Scott Foresman Com. Dallas
- CÜCELOĞLU, Doğan (1992), *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- CÜCELOĞLU, Doğan (1994), *İnsan ve Davranışı (5. Baskı)*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- CÜCELOĞLU, Doğan (2005), *İnsan ve Davranışı (14. Baskı)*. İstanbul: Remzi Kitapevi

- DACEY J. S., LENNON K. & FIORE L. B. (1998), *Understanding Creativity: The Interplay of Biological, Psychological and Social Factors*. Jossey-Bass Inc. Pub.
- DAĞLIOĞLU, E. (2015), *Yaratıcılık, Hayal Gücü ve Zeka İlişkisi* (Ed. Çelebi Öncü). *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*. Ankara: Pegem Akademi
- DEMİREL, Ö. (2010), *Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ankara: Pegem Akademi
- DİNÇER, Ö. ve FİDAN Y. (1996), *İşletme Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları
- DOLALARD J. ve MILLER N. E. (1950), *Personality and Psychotherapy: An Analysis in Terms of Learning, Thinking and Culture*. New York: McGraw-Hill
- DSM-5, (2013), *Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*. (Amerikan Psikiyatri Birliği). Ankara: HYB Yayıncılık
- ERDOĞAN, İlhan (1994), *İşletmelerde Davranış (4. Baskı)*. Ankara: Beta Yayınları
- ERDOĞAN, İ. (1994), *İşletmelerde Davranış*. İstanbul: İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayını
- ERKUŞ, Adnan (1994), *Psikolojik Terimler Sözlüğü*. Ankara: Doruk Yayınları
- EROĞLU, F. (2000), *Davranış Bilimleri (5. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınları
- EROĞLU, Feyzullah (2011), *Davranış Bilimleri (11. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınları
- EWEN, R. B. (1998), *An Introduction to Theories of Personality*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers
- EYSENCK, Hans J. (1994), *The Measurement of Creativity*, The MIT Press
- EYSENCK, H. J. ve EYSENCK , M. W. (1985) *Personality and Individual Differences; A Natural Science Approach*. New York: Plenum
- GENÇTAN, E. (2014), *Psikoanaliz ve Sonrası (16. Baskı)*. Ankara: Metis Yayınları
- GUILFORD, Joy Paul (1967), *The Nature of Human Intelligence*. London: McGrawHill
- GROTEVANT, H. (1995), *Kişilik Gelişimi*. Ankara: İmge Kitapevi
- HALL C. S., LİNDZEY, G. ve CAMPBELL J. B. (1997), *Theories of Personality*. New York: John VViley & Sons, Inc.
- IVANCEVICH, J. M. ve MATTESON, M. T. (2002). *Organizational Behavior and Management (Sixth Edition)*. USA: McGraw-Hill
- İNANÇ B. Y., YERLİKAYA E.E. (2017), *Kişilik Kuramları (13. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi

- JUNG, C. G. (1992), *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri (1. Baskı)*. İstanbul: Cem Yayınevi
- KIRIŞOĞLU, O. T. (1991), *Sanatta Eğitim, Görmek, Anlamak, Yaratmak*. Ankara: Demircioğlu Matbaacılık
- KOLASA, Blair J. (1979), *İşletmeler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası
- KOLBERG, DON and Jim BAGNAL (1974), *The Universal Traveler, A Soft-Systems Guide to: Creativity, Problem Solving and The Process of Reaching Goals*. (Revised Edition).
- KÖKNEL, Özcan (1983), *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik (4. Baskı)*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- KRIS, E. (1952), *Psychoanalysis Aic Explorations in Art*. New York: International University Press
- KRİSHNAMURTI, J. (2015), *İç Özgürlük*. İstanbul: Yol Yayınları
- LOWENFELD, Victor (1947), *Creative and Mental Growth*. New York: MacMillan
- MILLER ALLEN R. ve SHELLY Suzan, (2007), *A'dan Z'ye Kişiliğiniz*. İstanbul: Alanyut Vesta Ofset Matbaacılık
- MAGNAVİTA, Jeffry J. (2016), *Kişilik Kuramları*. İstanbul: Acar Matbaacılık Prom. Ve Yayın. San. Ve Tic. Ltd Şti.
- MASLOW, A. H. (1968), *Toward a Psychology of Being*. New York: Van Nostrand
- McCREA R. R. ve COSTA P.T. (2003), *Personality in Adulthood*. New York: Guildford Press
- MORGAN, Clifford T. (1980), *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Meteksan Yayınları
- MORRİS, G. C. (2002), *Psikolojiyi Anlamak, Psikolojiye Giriş*. Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları
- NORMAN, M.L., (1975), *Psikoloji İnsan İntibakının Esasları (I.ve II. Cilt)*. İstanbul: MEB Yayınları
- ÖZKALP, E., (2003), *Davranış Bilimlerine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- ÖZTÜRK, M. Orhan (1994), *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları (5. Baskı)*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği
- PARSIL, Ü. (2012), *Sanatta Yaratıcılık*. İstanbul: An Kitap
- RIZA, E. T. (1999), *Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri*. İzmir: Anadolu Matbaası

- ROGERS, R. C. (1961), *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin
- ROUQUETTE, Michel-Louis (1992), *Yaratıcılık*. İstanbul : İletişim Yayınları
- SAN, İnci, (2008), *Sanat ve Eğitim (4. Baskı)*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- STRELAU,J. (1998), *Temperament: A Psychological Perspective*. New York: Plenum Press
- SULLIVAN H. S. (1947), *Conceptions of Modern Psychiatry*. Washington DC. William Alanson White Psychiatric Foundation
- SULLIVAN H. S. (1953), *The Interpersonal Theory of Psychiatry*. New York: Norton
- SUNGUR, N. (1997), *Yaratıcı Düşünce*. İstanbul: Evrim Yayınevi
- ŞENTURAN, Şermin (2014), *Örnek Olaylarla Örgütsel Davranış*. İstanbul: Beta Yayınları
- ŞİMŞEK, B. (2012) *Yaratıcılık Özgürlüktür (1. Baskı)*. İstanbul: Nobel Yayınları
- ŞİMŞEK, Ali ve EROĞLU, Ömer (2013), *Davranış Bilimleri*. Konya: Eğitim Yayınevi
- TORRANCE, Ellis Paul (1968), *Torrance Tests of Creative Thinking*. Personnel Press, Incorporated
- TORRANCE, Ellis Paul (1974a), *Norms-Technical Manual Torrance Tests of Creative Thinking*. USA : Scholastic Testing Service
- TORRANCE, Ellis Paul (1974b), *Torrance Test of Creative Thinking, Personal / Press / Ginn*. Nj Princeton
- VEXLIARD, Alexandre (1966), *Yaratıcılık Teorileri ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- WEISER, J. C. (1970), *Personality Variables Associated With Creativity in Prospective Female Teachers*. The Journal of Humanistic Counseling, 8(3), 77-84
- YAVUZER, Haluk (2017), *Resimleriyle Çocuk (21. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- YAVUZER Y. & YAVUZER H. S. (1989), *Yaratıcılık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- ZEL, Uğur (2006), *Kişilik ve Liderlik (2. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayınları

Makale ve Tezler

- ABBS, P. (1989), *A is for Aesthetic. Essays on Creative and Aesthetic Education*. (Elektronik sürüm). London and New York: The Falmer Press, 25.04.2016
http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781136495243_sample_508898.pdf

- AKKAN, E. (2010), *Orta Öğretimde Üstün Yetenekli Öğrencilerin Duygusal Zeka ve Yaratıcılık Düzeylerinin Yaşam Doyumlarını Yordama Gücü*, Y. L. Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat
- ALİYEV, P. (2008). *Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Cinsiyet Rollerinin Üniversite Alan Seçimi ile İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- ARTHUR W. ve GRAZIANO W. G. (1996). *The Five-Factor Model, Conscientiousness And Driving Accident Involvement*. Journal of Personality, 64, 593-618
- ATAKAN, G. (2014), *Yaratıcı Tasarım Sürecince Bilişsel Yaklaşım ve Üst Bilişsel Farkındalık*, Y. L. Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara
- AYGÜN, R. (2014). *Yöneticilerin Liderlik Davranışları İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Beykoz İlçesi Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- AYYILDIZ POTUR A. (2007), *Mimarlık Eğitimi Başlangıcında Bireyin İlgili Yetenek Yaratıcılık Düzeyleri İle Tasarım Performansı Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- BANDURA, A. (1977), *Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change*. Psychological Review, 84, 191-215
- BANDURA, A. (2006), *Toward a psychology of Human Agency*. Perspectives on Psychological Science, 1, 164-180
- BARRETT, M. S. ve EYSENCK S. B. G. (1984), *The Assessment of Personality Factors Across 25 Countries*. Personality and Individual Differences, 5, 615-632
- BARRİCK M. R. ve MOUNT M. K. (1991), *The Big Five Personality Dimensions And Job Performance: A Meta-Analysis*. Personal Psychology, 44 (1), 1-26
- BARRİCK M. R., STEWART G.L. ve PIOTROWSKI M. (2002). *Personality And Job Performance: Test of The Mediating Effects of Motivation Among Sales Representatives*. Journal of Applied Psychology, 87(1), 43-51
- BENDER, M. T. (2006), *Resim İş Eğitimi Öğrencilerinde Duygusal Zeka ve Yaratıcılık İlişkileri*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- BERRY D. S. ve HANSEN J. S. (2000), *Personality, Nonverbal Behavior, And Interaction Quality In Female Dyads*. Personality and Social Psychology Bulletin, 26, 278-292

- BİLGİN, M. (2017), *Ergenlerin Beş Faktör Kişilik Özelliği İle Bilişsel Esneklik İlişkisi*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16(62), 945-954
- BRUCK C. S. ve ALLEN T. D. (2003), *The Relationship Between Big Five Personality Traits, Negative affectivity, Type A Behavior, And Work-Family Conflict*, Journal of Behavior, 63, 457-472
- CATTELL Raymond B., (1952), *The Three Basic Factor Analysis Design-Their Interrelation and Derivatives*. Psychological Bulletin, Vol: 41, pp: 499-520
- COSTA, P. T. ve McCREA R. R. (1985) *Manual for The NEO Personality Inventory*, Odessa, FL: Psychological Assessment Resources
- COSTA, P. T. ve McCREA R. R. (1992), *NEO-PI-R Professional Manual*, Odessa, FL: Psychological Assessment Resources
- COTE S. ve MOSCOWITZ D. S. (1998), *On The Dynamic Covariation Between Interpersonal Behavior And Affect: Prediction From Neuroticism, Extraversion And Agreeableness*. Journal of Personality And Social Psychology, 75, 1032-1046
- COYNE, R. (1997), *Creavity as commonplace*. Design Studies, 18(2), 135-141
- CRAFT, A. (2001), *An Analysis of Research and Literature on Creativity in Education*. Qualifications and Curriculum Authority, 1-37
- ÇETİNGÖZ, D. (2002). *Okulöncesi Eğitimi Öğretmenliği Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Gelişiminin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- DEMİRER S. A., (2015), *Yaratıcılık ve Sanat Bağlamında Sinema Bir Örnek: Akira Kurosawa*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- DOĞAN, T. (2013), *Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş*. Doğu Üniversitesi Dergisi, 14(1), 56-64
- EYSENCK, H. J. (1950), *Biological Dimensions of Personality*. In L. Pervin (Ed.), Handbook of Personality Theory and Research (pp. 244-276). New York: Guilford
- EYSENCK, S. B. G. ve LONG F.Y., (1986), *A Cross-Cultural Comparison of Personality IN Adults and Children: Singapore and England*. Journal of Personality and Social Psychology, 50, 124-130
- FEIST, G. J., (1998), *A Meta-Analysis of Personality In Scientific And Artistic Creativity*. Social Psychology Review, 2, 290-309

- FREUD, S. (1933), 'La Création Littéraire Et Le rêve Eveille', *În Essais De Psychanalyse Appliquée*. Gallimard, p. 69-82. (On ne saurait citer les très nombreux travaux de Freud consacrés à Notre problème).
- FREUD, S. (1964), *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, Standart Edition (vol.22)
- FUNDER, D. C. (2001). *Personality: Annual Review of Psychology*, ss, 197-221
- GENÇ E. (2000), *Öğretmenlerde Denetim Odağının Problem Çözmeye Yönelik Yaratıcılıklarıyla İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- GETZELS, J. W. (1975), Creativity: Prospects and Issues. *Perspectives In Creativity*, 326-344
- GOELTSCH D. L. & DAVIS S. B. (1997), *Quality Management: Introduction to TQM, Processing and Services*
- GUNTHER K. C., COHEN L. H. ve ARMELI S. (1999), *The Role of Neuroticism In Daily Stress And Coping*. *Journal of Personality And Social Psychology*, 77, 1087-1100
- GUİLFORD, Joy, P. (1968), *Intelligence, Creativity and Their Educational Implications*. San Diego: RR Knapp,
- GÜNGÖR, İ. (2007). *Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Yaratıcı DüşünmeDüzeylerinin Kişisel Uyum, Sosyal Uyum, GenelYetenek ve Akademik Başarı ile İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,Ankara
- GÜRHAN, Büşra (2017), *Güzel Sanatlar alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Yaratıcılıklarının Psikopatolojileri ve kişilik Özellikleri Üzerindeki Etkisi*, Y.L. Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul
- HANNA, R. & BARBER T. (2001). *An Inquiry Into Computers in Desing: Attitudes Before-Attitudes After*. *Desing Studies*, 22 (3), 255-281
- HATIRNAZ, A. A. (2010), *Tasarım eğitiminde Yaratıcılığı Geliştirmeye Yönelik Yöntem Önerisi: Tasarım Döngüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- ISAKSEN Scott G., GERALD J. Puccio & DONALD J. Treffinger (1993), *An Ecological Approach to Creativity Research : Profiling for Creative Problem Solving*. *Journal of Creative Behavior* 27: 149
- JENSEN-CAMPELL L. A. ve GRAZIANO W. G.(2001), *Agreeableness As a Moderator of Interpersonel Conflict*. *Journal of Personality*, 69, 323-362

- JUDGE, T. A. ve ILIES R. (2002). *Relationship of Personality to Performance Motivation: A Meta-Analytic Review*. Journal of Applied Psychology, 87 (4), 797-807
- JUDGE, T. A. ve CABLE D. M. (1997), *Applicant Personality, Organizational Culture, And Organization Attraction*. Personal Psychology, 50, 359-394
- KOLB C. L., BRODIE ve HAMMOND H. K. (1982). *Modern Clinical Psychiatry (10. Edition)*. Philadelphia Saunders
- LEE, JONG EUN, DAY, JEANNE, D., MEARA, NAOMI, M., MAXWELL, SCOTT (2002), 'Discrimination of Social Knowledge and Its Flexible Application From Creativity: A Multitrait-Multimethod Approach', Personality and Individual Differences, 32: 913-928
- LYNN R. ve MARTIN T., (1995). *National Differences for Thirty-Seven Nations In Extraversion, Neuroticism, Psychoticism and Economic, Demographic and Other Correlates*. Personality and Individual Differences, 19, 403-406
- MacDONALD KOVIN, (1995). Evolution, The Five Factor Model And Levels Of Personality. Journal Of Personality, Vol.63, No.3, 527
- MaCKINNON, DONALD W. (1962), The Nature and Nurture of Creative Talent. American Psychologist, 17, 7, 484
- MALAGA, Ross A. (2000), 'The Effect of Stimulus Models and Associative Distance in Individual Creativity Support Systems'. Decision Support Systems, 29(2) :25-141
- MASLOW, ABRAHAM H., ROBERT FRAGER & RUTH COX (1970), *J. Fadiman, & C. McReynolds (Eds.). Motivation and Personality*, New York: Harper & Row (Vol.2. pp.1887-1904)
- McCREA R. R. ve COSTA P.T. (1985), *Openness to Experience, In. R. Hogan & W. H. Jones (Eds.), Perspectives in Personality: A Research Annual*, 1, (pp. 145-172).
- McCREA R. R. ve COSTA P.T. (1987), *Validation of The Five-Factor Model of Personality Across Instruments and Observes*. Journal of Personality and Social Psychology, 52(1), 81-90
- McCREA R. R. ve JOHN O. P. (1992). *An Introduction to The Five-Factor Model And It Applications*. Journal of Personality, 60, 175-215
- MORGAN S. ve FORSTER J. (1999), *Creativity in the Classroom*. Gifted Education International, 14 (1), 29-43
- NEUMAN G. A. ve WRIGHT J. (1999), *Team Effectiveness: Beyond Skills And Cognitive Ability*. Journal of Applied Psychology, 84(3), 376-389

- NORMAN, W. T. (1963). *Toward an Adequate Taxonomy of Personality Attributes: Replicated Factor Structure in Peer Nomination Personality Ratings*. Journal of Abnormal and social Psychology, 66.
- O'BRIEN T. B. ve DeLONGİS A. (1996), *The Interactional Context of Problem -, Emotion-, And Relationship-focused Coping: The Role of The Big Five Personality Factors*, Journal of Personality, 64 (4), 775-813
- ONUR, Dilara (2018), *Psikoloji Kuramları ve Yaratıcılık İlişkisi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol.8 No.1, 145-156
- ONUR D. ve ZORLU T. (2017), *Yaratıcılık İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi Cilt.6, sayı.3, 1535-1552
- OSBORN, Alex F. (1957), *Applied İmagination, Principles anda Procedures of Creative thinking*
- PEKYÜREK, İ. (2018). *Bir Okul Örneğinde Anne Baba Tutumlarının Ergenlerin Kişilik Yapısı ve Cinsiyet Rolü ile İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- ROGERS R. C., (1959), *A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships, As Develop İn The Client-Centered Framework, (Ed. S. Koch)* Psychology: A Study of a science (Vol. 3) New York: McGraw-Hill
- RUNCO, Mark A., et. al. (2010), *'Torrance Tests of Creative Thinking as Predictors of Personal and Public Achievement:A Fifty-Year Following-Up'*, Creativity Research Journal 22.4: 361-368
- SİMON Taggar, RİCH H. ve SUDHİR S. (1999), *Leadership Emergene in Autonomous Work Teams: Antecedents and Outcomes*. Personnel Psychology, Vol.52, No.4, 899-926
- SİMONTON, D. K. (2000), *Creativity: Cognitive, Personal, Developmental and Social Aspects*. American Psychologist, 55(1), 151-158
- SHAUGHNESSY, M. F. (1998), *An İnterview With E. Paul Torrance: About Creativity*. Educational Psychology Review, 10(4), 441-452
- SOLMUŞ, TARIK, (2004), *İş Yaşamı, Denetim Odağı ve Beş Faktör Kişilik Modeli*. (TPB) Türk Psikoloji Bülteni, Vol.10 No.34-35, 199-203
- SOYSAL, A (2008), *Çalışma Yaşamında Kişilik Tipleri, Bir Literatür Taraması*: <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale129.pdf>
- STANGOR, C. (2011). *Introduction to Psychology*. First World Knowledge

- SULS J., GREEN P. ve HİLLİS S. (1998), *Emotional Reactivity to Everyday Problems, Affective Inertia and Neuroticism*. Personality and Social Psychology Bulletin, 24, 127-136
- ŞAHİN, Feyzullah (2017), *Yaratıcı Kişilik Özellikleri Ölçeği: Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışması*, Karabük Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 7(2), 750-763
- ŞAHİN, G. (2016). *Öğretmenlerin Algıladıkları Okul Kültürü İle Yaratıcı Kişilik Ve Yaratıcı Çevre İlişkilerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- TATAR, A. (2016). *Beş Faktör Kişilik Envanterinin Kısa Formunun Geliştirilmesi*. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 17 (Ek.1) :14-23 :
<http://www.scopemed.org/fulltextpdf.php?mno=202977>
- TATAR, A., ŞAHİNTÜRK, H., SALTUKOĞLU, G. ve TELVİ S. (2013), *Tiyatro oyuncularının beş faktör modeli çevresinden kişilik özelliklerin incelenmesi ve meslek grubu profillerinin oluşturulması*. Türk Psikoloji Dergisi, 28 (72), 1-16
- TAYMUR, İ., TÜRKÇAPAR, M.H. (2012), *Kişilik: Tanımı, sınıflaması ve Değerlendirilmesi: Psikiyatride Güncel yaklaşımlar*, 4(2), 154-177
- TERREFFİNGER, D. J., YOUNG G. C. SELBY E. C. ve SHEPARDSON, C. (2002). *Assesing Creativity: A guide for educators*. Center for Creative Learning Sarasota, Florida
- TİRYAKİ F., AYKAÇ M. (2013). *Farklı kişilik Tiplerinin İncelenmesinde Yaratıcı Drama Yönteminin Kullanımına İlişkin Katılımcı Görüşleri: Tarih Okulu Dergisi*, 16, 605-626
- THURSTONE, Louis L. (1952), *Creative Talent*. Applications of Psychology, 18-37
- TORRANCE, E. P. (1966), *The Torrance Tests of Creative Thinking-Norms-Technical Manual Research Edition-Verbal Tests, Forms A and B-Figural Tests, Forms A and B*. Princeton Nj: Personnel Press,
- TORRANCE, E. P. (1993), *Understandin Creativity: Where to Start?* Psychological Inquiry, 4(3), 232-234
- TORRANCE, Ellis Paul (1988), *The Nature of Creativity as Manifest in Its Testing*. The Nature of Creativity: 43-75
- TORRANCE, Ellis Paul (1972), *Predictive Validity of The Torrance Test of Creative Thinking*. The Journal of Creative Behavior 6.4 ; 236-262
- TOZKOPARAN, G. (2013), *Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Çatışma Yönetim Tarzlarına Etkisi: Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma*. Ekonomik ve Sosyal Araştırma Dergisi, 9(2), 189-231

ULUSOY, Yıldız Öztan; AKFIRAT, Osman Nejat; TURA, Gülşah. *Ebeveynlere Bağlanma ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*. Journal of Resilience, 2018, 2.1: 23-38.

UZUNÇARŞILI Ü. ve CENGİZHAN S. (1999), *Eğitimde Yaratıcılık ve Ölçümü, Psikoteknik Ölçüm Uygulamaları*. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, Matbaa Bölümü, İstanbul

YILDIZ, M. (2010), *İlk Öğretim 2. Kademesinde Okuyan Aktif Satranç Sporcularının Yaratıcılık ve Çoklu Zeka Alanlarıyla Olan İlişkilerinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Y. L. Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara

YORK KATİE L. ve OLİVER JOHN P. (1992), *The four Faces of Eve: A Typological Analysis of Women' Personality at Midlife*. Journal of Personality and Social Psychology, Vol.63, No.3, 498

ZURROF, D. C. (1986), *Was Gordon Allport a Trait Theorist?* Journal of Personality and Sosial Psychology, 51, 993-1000

İnternet

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b0803b0e65261.46973872 (2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=338951 (2018)

<https://translate.google.com.tr/m/translate?hl=tr> (2018)

EKLER

EK 1. Beş Faktör Kişilik Testi

Aşağıda insanların bir takım kişisel özelliklerini tanımlayan ifadeler verilmiştir. Lütfen dikkatli okuyunuz ve ifadelerin **sizin için uygunluğunu**, belirtilen kutu içerisine (X) işaretini ekleyerek cevaplayınız. İfadelerin **doğru veya yanlış** cevabı yoktur. Cevaplarken olmak istediklerinize göre değil, **cevapladığınız andaki hislerinize** göre işaretleme yapınız.

	TAMAMEN UYGUN	BİRAZ UYGUN	KARARSIZIM	PEK UYGUN DEĞİL	HİÇ UYGUN DEĞİL
1. Çekingen bir insanım.					
2. Her şeyi son dakikada yaparım.					
3. Etrafımdaki insanları eğlendiririm.					
4. Farklı düşünen insanları anlarım.					
5. Otoriteye saygı duyarım.					
6. Düşüncelerimi hayata geçiremem.					
7. Coşkulu bir grupta olmaktan hoşlanırım.					
8. Başkalarını bağışlamakta güçlük çekerim.					
9. İnsanlara acı konuşurum.					
10. Değişiklik fikrinden hoşlanmam.					
11. Çalışırken sıklıkla canım sıkılır.					
12. Derin umutsuzluklara kapılırım.					
13. Her şeye endişelenirim.					
14. Emirlere uyarım.					
15. Başkalarının göremediği güzellikleri fark ederim.					
16. Her şeyi sorun haline getiririm.					

17. Yabancı ortamlarda rahatımdır.					
18. Zamanımı boşa harcarım.					
19. Bağışlayıp unutmaya çalışırım.					
20. Hayatımın bir yönü olmadığını hissediyorum.					
21. Çılgın hayallere dalmaktan hoşlanırım.					
22. Kolayca kızmam.					
23. Kendimi olduğumdan daha aşağıda görürüm.					
24. Şiddetli arzularımı kontrol edebilirim.					
25. Benden beklenenden fazlasını yaparım.					
26. Hiç okula gitmedim.					
27. Yalnız olmaktan hoşlanırım.					
28. Başkalarına tepeden bakarım.					
29. Geçmiş hatalarımı düşünerek zaman harcarım.					
30. Disiplinli bir insanım.					
31. Rekabetten çok işbirliğine önem veririm.					
32. Hayal kırıklıklarımın acısını başkalarından çıkarırım.					
33. Macera ararım.					
34. Yapacağım işlerin listesini çıkarırım.					
35. Fırsatını buldum mu gösteriş yaparım.					
36. Az konuşurum.					
37. Duygusal davranan insanları anlayamam.					

38. Düşünmeye iten filmleri severim.					
39. Kalabalıktan hoşlanmam.					
40. Başkalarını memnun etmek isterim.					
41. Her zaman görüdüğüm gibi değilimdir.					
42. Hazır cevap biriyimdir.					
43. Özürleri kolayca kabul ederim.					
44. Arkadaşlarımı güldürürüm.					
40. Başkalarını memnun etmek isterim.					
41. Her zaman görüdüğüm gibi değilimdir.					
42. Hazır cevap biriyimdir.					
43. Özürleri kolayca kabul ederim.					
44. Arkadaşlarımı güldürürüm.					
45. Başkalarına çok fazla önem veririm.					
46. Hiç baş ağrısı yaşamadım.					
47. Olaylara yalnız tek bir açıdan bakarım.					
48. Kendimi bir şeylere veremem.					
49. Kendimi anlamaya çalışırım.					
50. İnsanları kolayca bağışlayabilirim.					
51. İşleri planlayarak yaparım.					
52. Yakalanmayacağımı bilsem dahi vergi kaçırmam.					
53. Sanata ilgi duymam.					
54. Sürekli aynı şeyleri yapmaktan hoşlanmam.					
55. Kolayca huzursuz olurum.					

56. Düzensizlikten rahatsız olmam.					
57. Kin tutarım.					
58. Kurallara sıkı sıkıya bağlıyım.					
59. Olayları analiz etmeye çalışırım.					
60. Ruh halim çok sık değişir.					
61. Kendi fikirlerimi oluşturmak isterim.					
62. Aynı anda birçok şeyi idare edebilirim.					
63. Kahkahayla gülerim.					
64. Eleştirileri kızmadan kabul edebilirim.					
65. Duygularımın altında ezilirim.					
66. Sivri dilliyim.					
67. Vücut ağırlığım yüz elli kilonun altındadır.					
68. Göze girmek için insanlara yaranırım.					
69. Her zaman faalimdir.					
70. Amaçlarıma ulaşmak için sıkı çalışırım.					
71. Her zaman söylediğimi yapmam.					
72. Yeni hiçbir şey söylemem.					
73. Kolayca etki altında kalırım.					
74. Harekete bayılırım.					
75. Genellikle eşyaları yerine koymayı unuturum.					
76. Okumaktan hoşlanırım.					
77. Kolayca kendimi baskı altında hissederim.					
78. Duygularımı yoğun yaşarım.					

79. Tehlikeli şeyler yaparım.					
80. Bazen yalan söylemek zorunda kalırım.					
81. Cesaretim çabuk kırılır.					
82. Sonradan pişman olacağım şeyler yaparım.					
83. Konuşkan bir insanım.					
84. Başkaları için uğraşmaktan hoşlanmam.					
85. İnsanlara güvenirim.					

EK 2. Yaratıcı Kişilik Testi

Bu çalışma bireylerin kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılmaktadır. Okuduğunuz her cümle için, **düşüncenize en uygun olduğunu düşündüğünüz seçeneğe ‘X’** işareti koyunuz. Örnek olarak, okuduğunuz cümledeki ifadeye kesinlikle katılmıyorsanız, cevap kısmındaki son sütuna ‘X’ işareti koyunuz. Eğer belirtilen ifadeye bazen katılıyorsanız, ikinci sütuna ‘X’ işareti koyunuz, ve diğer sütunlar için aynı şekilde fikrinizi belirtiniz.

		Kesinlikle katılıyorum	Bazen katılıyorum	Kararsızım	Bazen katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1.	Sadece bana etkisi olacak sorunları çözmek için uğraşırım.					
2.	Sadece problemler beni doğrudan etkilediği zaman problemler hakkında düşünmeye çalışırım.					
3.	Yeni şeyler denemeyi sadece sonucunun ne olduğunu bilmek amacıyla severim.					
4.	Sadece kolay olan problemler hakkında düşünmek isterim.					
5.	Bir şey yaparken hep aynı yolu/yöntemi izlerim.					
6.	Yeni oyun ve etkinlikleri denemek ilgimi çeker.					
7.	Bilmece türü zeka oyunları oynamayı severim.					
8.	Yeni şeyler yapmayı severim.					
9.	Doğal güzellikler ve sanat ilgimi çeker.					
10.	Birçok şeyi kendim denemek isterim.					
11.	Toplumun geneli ile kıyaslandığımda kendi yeteneklerimden şüphe duyarım.					
12.	Çoğu zaman, birçok insanın sahip olduğu yeteneklere sahip olmadığımı düşünürüm.					
13.	Daha önceden kolaylıkla başa çıkmış olduğum durumlarla karşılaştığımda bile kendime güvenmem.					
14.	Kuralların beni sınırlamasından hoşlanmam.					
15.	İnsanlara beklemediği sorular sormayı severim.					
16.	Bazı müzik türleri derin hayallere dalmama neden olur.					
17.	Başkalarının bilmediği şarkıları söylemeyi severim.					

EK 2. Kişisel Bilgi Formu

Sayın katılımcı,

Bu araştırma bireylerin çeşitli kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Yanıtlarınızdan elde edilecek sonuçlar, bu konuda yapılacak çalışmalara ve girişimlere yön verilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle samimiyetle yanıtlamanız çalışma için önem arz etmektedir. Bu formdaki soruları yanıtlamanız gönüllülük esasına dayandığından ve veriler araştırma için kullanılacağından gizli kalacaktır. Anket formuna adınızı ve soyadınızı yazmayınız. Çalışmaya verdiğiniz destek için teşekkür ederiz.

Murat YILMAZ

muratyilmaz3547@hotmail.com

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1) Cinsiyetiniz:

1. Erkek   2. Kadın

2)Kaçınıcı sınıfta okuyorsunuz:.....

3)

	Okuryazar değil	Okur- yazar	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Üniversite/ Lisans üstü
Anne Eğitim Düzeyi						
Baba Eğitim Düzeyi						

4) Ailenizin aylık geliri :..... TL

5) Kardeş sayınız :.....

6) Samimi (sırdaş, dost) arkadaş sayınız :.....

7) Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz? :.....

8) Herhangi bir sosyal gruba (Dans, müzik, spor, tiyatro, vb.) üyeliğiniz var mı?

1. Evet   2. Hayır

9) Yaşadığınız çevre?

1. Gecekondu   2. Apartman   3. Site

10) Kendini en mutlu hissettiğin yer neresidir?

1. Ev   2. Okul   3. Arkadaş grubu   4. Yalnızken

11)

	Hoşlanırım	Hoşlanmam
Seyahat etmekten hoşlanır mısın?		
Kitap okumaktan hoşlanır mısın?		
Bulmaca çözmekten hoşlanır mısın?		

12) Aşağıdaki akademik alanlar hakkındaki düşüncenize uygun seçeneği işaretleyiniz.

	Seviyorum	Sevmiyorum
SAYISAL		
SÖZEL		
EŞİT AĞIRLIK		

ÖZGEÇMİŞ

Murat YILMAZ 20 Şubat 1985 tarihinde Van'da doğdu. İlk okulu Namık Kemal İlkokulu, Ortaokulu Mimar Sinan İlköğretim Okulu, Liseyi Atatürk Lisesi (Y.D.A) ve Üniversiteyi Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde okuyarak lisans eğitimi dahil tüm öğrenim hayatını Van'da geçirmiştir. 2014 tarihinde İstanbul'a yerleşmiş ve hala İstanbul'da yaşamaktadır.

E-posta: muratyilmaz3547@hotmail.com